

SRLi Nõukogu de Lään Ajaloo Katuuder

Sisukatus

Suuri Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon

Järvamaal

Diplomitöö

Elmar Ernits

Juhudaja K. Siilivask

NSVL ajal. kat.
nr. 1371.

Tartu 1958

Sissijuhatus

Suure Sosialistilise Oktoobrirevolutsiooni, mille teoks
1917. aastal tsaar-Venemaa proletariaat, oli järjekor-
punktiis mitte ainult Venemaa rahvaste seas, vaid
kogu maailma ajaloo. Suure Sosialistilise Oktoobri-
revolutsiooni avas uus ajastu inimkonna ajaloo.

"Oktoobrirevolutsioon kui kõige grandioosum ja
ulatuselt, kõige siigavaim ja üllasametelt ja
usuväärselt, mis täide tähtsava sotsiaalsed kelli-
tatud lootsed, kuulutas lõpu inimene eksplua-
tatsiooni teine inimene poolt, igasuguse sotsiaals-
se ja rahvaslike võhuvisele, kuulutas mitte
ainult välja, vaid mis ka see sotsialismi, rahm,
rahvaste võrdväguslikkuse ja sõpruse ideed."¹

Suure Sosialistilise Oktoobrirevolutsiooni oli kapita-

¹ Suure Sosialistliku Oktoobrirevolutsiooni uljakuu-
dams aastapäevaks (1917-1917). MKKP Keskkomitee Pro-
paganda ja Agitatsiooni osakonna ümber MKKP Keskkomitee
Marksismi-Leninismi Instituudi tead, Tallinn 1957, lk. 4.

lisuni arenevise paratamatus tulemusas, kõigi tema
 vastulude äärmise terasnevise tulemusas. Sotsialist-
 like revolutsiooni paratamatus tulemus Neumaa sot-
 siaal-majanduslikust arengust. Neumaa oli imperia-
 lionsi vastulude sõlmepunktis. Samal ajal oli ta
 kõige nõrgem as lüüsi imperialisui ahelas. Kapita-
 listlike võhuvise oli Neumaa lähil pöömnud raba-
 rusliku võhuvisega. Olid säilunud fiodalisui igau-
 did tsaarivalitsuse ja maaisvike maoralduse näol.
 See kõik terasdas klassivastulussid Neumaa.
 Neumaa oli kõige usundlikum proletariaat, mis oli
 rikastunud 1905. - 1907... leiunud revolutsiooni nõ-
 geusstega. Neumaa proletariaadi nootsas samuus
 uut tüüpi partei - bolshevik partei - nes, olus va-
 rustatud marxisui - leninisui revolutsiuiselise
 teooriaga, suutis nia Neumaa paljirakuslost
 proletariaati ja tema lütlast talurahvast sot-
 sialistlike revolutsiuisile.

Kõrvuti nime töölisklassiga näitles Seures
 Sotsialistlikus Oktoobrirevolutsiuis ka uusi töötav
 rahvas.

Nõukogude bestis on lüunud nida nõukogude
 gja luolaste uurimusi, mis käsitlevad Seure Sot-
 sialistlike Oktoobrirevolutsiuis iteralustamist ja

lätiviimist.⁴ On tehtud ka suurend. saanud toi-
 mused sündumuste uurimises ja valgustamises.
 Maakoondades. Löödunud aastal olunud artiklite
 kogumikus „Suur Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
 Eestis“, mis valmistasid ette SKÜ Nõukogu Lõuna
 ajaloos katedri poolt, valgustavad K. Sõliva ja
 J. Endriksen Oktoobrirevolutsiooni lätiviimist Tartu-
 ja Viljandi maal. Esite maakoondade kohta ei ole
 ilmunud praegisest materjalist, kuigi sünd-
 umuste uurimine ja analüüs maakoondades au-
 naus perioodi mäistamises palgi väärtuslikku.
 Seda liinika üle maakoondade osas püüab täi-
 ta käsilolev töö „Suur Sotsialistliku Oktoobri-
 revolutsiooni Järvamaal.“

Järvamaal oli Oktoobrirevolutsiooni perioodil
 põhiliselt agraarne maakoond, kus tööstus oli vä-
 ga nõrgalt arenenud. Maakoonda keskses Paldis
 töötasid tiikvabrik ja põllutööriistade teh.
Samsalus töötas lubjatehas, mis oli asutatud

⁴ J. Saart, Eesti bolševism Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul,
 Tallinn, 1956 (edaspidi: J. Saart); N. Reiman, Eesti bolševism
 näitluses, nõukogu võimude võimudest 1917 - vabariik 1918, Tal-
 linn, 1957 (edaspidi: N. Reiman).

⁵ Suur Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni Eestis (artiklite
 kogumik), Tallinn, 1957.

oli suunitud mõisnikelt maad rentima. Nii oli jär-
vamaa mõisnikelt renditud 35750 ha maad.¹

Talurahvas ei olanud sõltamatult ühtlane, vaid
oli kihistunud, jagunesdes kehviuteks (maa suu-
musega 1-10 tünn), ukkuiuteks (maa suumusega
10-30 tünn) ja kulakuteks (maad üle 30 tünn).
Järvamaa ostutalundite jagunenisest annab pe-
di järgues tabel.

Ostutalundite arv maa suumuse järgi.²

Maa suumus tünnides	Talundite arv	Protsentides
kuni 10	500	14,9
10 - 30	1244	37,0
üle 30	1612	48,1

Enamik maadavikkuunast oli olusa maa ja
oli suunitud siirduma mõisatesse või kulakute
juurde palga töölisteks. Maa proletariaat oli töölis-
klassile truuus liitlasena võitlusis rünnakute või-
mu ust.

Tööliste ja töötava talurahva olukord tsarri-
Nimeaal oli äärmiselt halb. Pikk tööpäev ja
halvad tööolud, madal töötasu ja maapuud-
lus, kapitalistide ja tsaribürokratia rõhuline

¹ Eesti Põllumajandus I, lk. 17 ja 19.

² Gaunas, lk. 20.

säilunud Ajutine Nalitsuse Järvamaa komisari-
 fond¹, millest siiski oli võimalik saada mõnemi-
 gaid andmeid mõisatöölise strigivõitlusest
 1917. a. suvel. Valdade töörahva nõukogu fondid
 on säilunud vaid Esna, Lehtse ja Lärevere
 valla kohta.² Lehtse valla Järvamaa Nõukogu
 Täitevkomitee fondi materjalid on enamikus
 avaldatud dokumentide kogumikus „Suur
 Jõudlaste Oktoobrirevolutsiooni Eesti“. Valla
 töörahva nõukogu fondid on tähtsal va su-
 tõttu, et need hoiduvad Järvamaa Järvamaa
 nõukogu maainstituutide koostööte protokollide
 arakirjad, mis võimaldavad nalgustada töö-
 rahva nõukogu tegevust. Kõnealuste tegevusi-
 mes ülevõetud maiste kohta on kasutatud
 Eesti Järvamaa ja Järvamaa laste Gardiivide Nõu-
 kogu Täitevkomitee fondis hoiduvaid maista-
 te ülevõetuse andmeid.³

Ajakirjandusest on kasutatud nii bolševist-
 likku kui ka nõudlikku. Kuidas see perioodil

¹ Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Jõudlaste üles-
 andmistöö Riikliku Keskarchiivi, f. R-1328 (edaspidi
 ENSV ORKA).

² Saamas, f. R-1347, R-1330 ja R-1349.

³ Saamas, f. R-1220, sü. 318-385.

ei olemaand Paides ühtegi ajalike, ei ole revo-
lutsioonisündmused ajakirjanduses valgustatud ühi-
gi ühisaegaliselt.

Gündmuute nostamuseis järvanaab ühikusti-
liste sündmustega on kahtatud viimasel ajal
Ostobri revolutsiooni kohta, luuud muinusi.

Kroonoloogja käsolevas töös on antud uuni
31. jaanuarini 1918. a. vana kalendri järel, selle
alates uue kalendri järel.

Ju

I Järvamaa töörahva võitlus Oktoobri- revolutsiooni läbiviimise perioodil.

1. Nõbruari revolutsioon ja uusti kodanluse võimude kindlustamine Järvamaal.

Esimese maailmasõda kiirendas Nõmemaal re-
volutsiooni saabumist. Sõda kurnas välja tsari-
Nõmemaal nõrgad ja puudulikud resurssid. Riiki
jaotus ü jätkumisele relvi ja laskemoona. Aru-
sai ühe kaotuse teise järel. Sõda kutsus kogu
maal mille tööstuse ja transpordi laostumise.
Maad hävatas nälge, kuid tsarivalitsus ei tei-
nud midagi laose ja nälja likvideerimiseks.
Majanduslikule laosele lisandus korralagedus
ja korruptsioon valitsusaparatuuris. Sõda laugis
kogu oma raskusega tööliste ja talupoegade
õlgadele. Samal ajal kodanlus ja mõisnikud
kasutasid sõda riivastumiseks. Rahva vabul-
olematuse oli kasvamas revolutsioonilisus krii-

sias. Kõik see kutsus mille töölise, talupoega ja sõjaväe hulgas riika tsarisuu vastu, tegevdas rahvavalimade revolutsioonilist liikumist tsarivalitsuse ja sõja vastu üldel ja tagalas, Petrogradis ja provintssides.

1917. a. jaanuaris algasid Venemaa suurematis linnades streigid. 25. veebruaril algas Petrogradis üldstreik, mis järgmisel päeval kasvas ühistõusuna tsarile. Bolshevike partei kumkoonitööhüües avaldas oma manifesti, milles kutsus jätkama ülvastatud ühistõusu, et kukutada tsarism ja asendada ajutine revolutsiooniline valitsus. 27. veebruaril läks ühistõusute poole üle sõjavägi, see kordlustas revolutsiooni võidu. Petrogradist levis revolutsiooniline üle kogu Venemaa.

Revolutsioonilised sündmused arenesid ka Eesti linnades. 1. ja 2. märtsil toimusid Tallinnas töölise massolekud ja demonstratsioonid. 2. märtsil ühinesid töölised Balti krevastiku meeskondade. Disarmeeriti politsei ja vahustati vangid. 3. märtsil valiti Tallinnas Tööliste ja Sõjaväelaste Komitee Nõukogu. Samal ööltoel toimusid Nõukogu massolekud valiti 45-liikuline täitevkomitee, mis pöördus rahva poole ühisuutsega

akude näekoogu korraldustele. Gülega läis näin
 Galiunas Näekoogu näite, kuna 4. märtsil oli väin
 Galiunas otseselt ühistäusund tööliste, madruste ja
 soldatite näis. ¹ 5. märtsil määras Ajutine Valit-
 sus bestiman kubermangu komisarias uodanuse
 poolt soovitatud indise Galiuna linna pea J. Poska.
 Galiuna muurke-muüivostlik nõukoogu sõlmis Pos-
 kaga kokkuleppe väinufuunktsionide ühendamise
 kohta näekoogult J. Poskale. Nü kujunes ka bestis
 kansiväin. ²

Paides saadi triumund uvalitšionist tea-
 da kubermangu komisar Poska telegrammiga.
 Linnavalikogu poolt madrustati mülitšionite,
 mille ülemas sai tikuvabrikant Margus, abias
 ispravnik Linnopovski. Mülitšionäride as said
 indised linnavalid ja tsariaegsed politšionid.
 Linna pea abi Kork teatas laulukoumale, et
 vana uord ongi uuendatud. ³

Kuid rahvas ei olund sliin vane uorra
 kukutamise ja rahul. 6. märtsil kogunes rahvas
 turuplatsile, näudes mülitšionite näist se-
 letist. Kõrs sõjaväelaste ja haneli politšionikelt

¹ J. Gaal, lk. 20 jf.

² N. Riiman, lk. 20.

³ Käär nr. 24, 24. aprillil 1917.

ulvi ära korjama. Briti otsiti indist ispravnikul Suro-
kopovskit, kuid see oli salajase kirjavahetuse poliit-
sivalituses ära põletatud ja väärilises liinast põ-
genemud. Paidest põgenes ka rahvauskolide inspektor
Kõbalka, kes oli 1905... Nõljandis liinakaarli õpila-
si perest lahkunud.¹

Samaal päeval teatas amutarn Lepp Valli-
kannu Poskale, et Paides ei ole aeged korras. Talli-
liinas saadi agra teatist nü aru, nagu oleus
Paides mäs.² Eiroungiga saadeti 7. märtsil Pai-
dese sõjaväevosa, millega koos sõitjad ka Tallin-
na miilitsekomitee esindajad Kago ja Johann-
son ja ajakirjanik Viiler. Niimane oli Poska
poolt määratud Paidese ajutisus Järvamaa
konnissarius.³ Kohale jõudis lüti, et poliitvõimelt
on juba ulvad ära võetud. Uue miilitsekomitee
valimissus kuusiti järgmisel päeval „ühenduse“
saalis kokku rahvauskolide. koosolekut juhetas
kooliõpetaja õglou, protokolliis prester Podkurov.
Kosolekul andisid Tallinnast kohaloleitunud esin-
dajad ulvante toimimud sündmustest ja jüht-
nöore miilitse amutamisus. Naliti uus miilitse-

¹ Päevaleht nr. 57, 13. märtsil 1917.

² Kõr nr. 24, 24. aprillil 1917.

³ Tallinna Teataja nr. 56, 11. märtsil 1917.

komitee, millem said 3 majanduslike ja kaup-
 muste esindajat (Johannson, Arus ja Margus), 3
 haritlaste, ühruise ja ametlike esindajat (mar-
 kanna sõjaväeülema Prugin, austriisiametnik Farrer
 ja kooliopetaja Lind), 2 tööliste esindajat (Krauer
 ja Grummert) ja üks sõjaväelaste esindaja (An-
 ul).¹ Sõjaväesõa säilis Tallinna tagari. Gago-
 siidul peatuti Gürol, kus korraldati sauneti
 rahvaosale ja valiti meelitsakomitee. Komi-
 tsem valiti tööliste poolt kaks esindajat, ha-
 ritlaste, põllumuste ja sõjaväe poolt igaüks
 üks esindaja. Otsustati igast ümbuskonna val-
 last meelitsakomiteesse esindajad valida, mis et
 komiteesse tuleks üldse 16 liiget. Valdaesse
 säitis meelitsakomiteesse esindajate valimist ja
 meelitsa organiseerimist korraldama inspek-
 tor Johannson.²

Päide meelitsakomitee pidas 8. märtsil
 A. Niilri juhatusel koosoleku, kus töötati välja
 juhtumised meelitsa ametiamisus. Meelitsase st-
 sustati nõtta neid, keda töölised valivad, 10
 laaniku soovivad, üldise juhatused soovita-
 vad või meelitsakomitee 2 liiget soovivad.³

¹ Päevaleht nr. 57, 13. märtsil 1917.

² Tallinna Post nr. 56, 11. märtsil 1917.

³ Päevaleht nr. 57, 13. märtsil 1917.

Endiselt poliitiliselt võeti ära viimased relvad. Miilitsekomitee võttis üle kogu aseva relvaloo. Endised poliitilised andsid miilitsekomiteele määrata, milles teatasid, et nad tahavad uut valitsust teha misama nagu teinud kodanikud.¹

Järgnevalt anti miilitseorganisatsioonile ka maakoost. Üldse moodustati Järvamaal 15 miilitsekomiteed.² Niiaste etteotsa pääsivad peamiselt kodanluse isandad. Auhlas korraldati miilitsekomitee valimisteks koolide koolis, et elanikkonna laiemad ringkonnad ei saanud sellest üldse teada.³ Suurtalunike ja alivisauste poolt valiti selle koolikooli miilitsekomitee esimeheks P. Lubi, kes miilitseorganisatsiooniga suurtalunike ja päis läbi parunitega.⁴

Nii pääsivad peale Nõbruarirevolutsiooni Päides ja ka kogu Järvamaal võimule Ajutist Valitsust pooldavad kodanlikud tegelased, kelle usutas süüis J. Poser poolt määratud A. Viir. Isaari valitsuse poliitilise liidriks nimine Päides

¹ Päevaleht nr. 57, 13. märtsil 1917.

² Päevaleht nr. 74, 6. aprillil 1917.

³ Käär nr. 36, 8. mail 1917.

⁴ Käär nr. 26, 26. aprillil 1917.

toimius küll osaliselt töörahva ja sõjaväe poolt, kuid Paides ei toimunud nähtavagi, mis oleks annud rahva võitlust jultimena ja suurema. See on selbetatar tööliselami nõrkusena Paides, mis oli täiupilone „kadekasasena“ väimelise, mis tähta-va rahva praamis osa moodustasid näitöö- lised, mille traditsioon oli madal. Tööloomusta- des olukorda järvamalt kirjutas „Kür“: „Pai- de ühes oma meeskonnaga näeb üks niist- kõige alalhoidlikumatest Venemaa auruadest ole- vat, kust Romanovite tirannivalitsuse lahvade- si tahe aja taha. Tullar amarelitseme niist- ri täna - mis oli ja mis jäeb - paistab siia mis- jultlikult elua, et rahvas ruzi uskuda ei ta- ha, et revolutsioon rahvale niigisugust vaba- dust tõi.“¹

Pärast Nubmarirevolutsiooni lavas Paides sel- kõige kodanlike ja väikekodanlike seltside- tgevus. Märtsi lõpul asutati järvamalt seltside ja ühistute liit. Paide Krediidühisuse run- nides toimunud liidu asutamiskorrale, mil- lest oli 60 osavõtjat, töötati välja liidu põhivõid, mille aluseks võeti Tallinna žesti Liidu põhikirj.

¹ Kür nr. 24, 24. aprillil 1917.

Koosolekul valiti 15-liikmeline linnu juhatuse koostis kodanlike tegelaste A. Nilseniga, J. Weidebergiga ja H. Lepaga.¹

Kodanluse võimude ühendamisele olid tähtis osa 30. märtsil Linnu ja Ajalise Valitsuse määrusel „Eesti kubermangu administratiivse juhtimise ja kohaliku omavalitsuse ajalise korralduse kohta“². Määrusega ühendati Eesti alad Eesti-maa kubermangus. Kubermangu esotes pidi sisuma kubermangukomissar, kellel olid maakondades abiid. Tuli ka moodustada näitavad organid - kubermangukomissari juures maakonkogu ja maakondades maakonna nõukogud. Nende valimise korraldus oli antiideoloogiline. Valimistest said osa nõlta vaid need, kes olid elanud vähemalt ühe aasta saamis kohas ja saanud 16 aastaseks. Valimised olid mitmeastmelised. Iga 1000 elaniku kohta valiti valdades valijamehed, kes maakondades toimuvatel koosolekutel valisid 7-15 liikmelised maakonna nõukogud ja kubermangu maakonkogu sardivid (iga 20 000 elaniku

¹ Päevaleht nr. 74, 6. aprillil 1907.

² Suur Isiaalistlike Otsokriuvolestisone Eesti. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn 1907, lk. 102 ff (despüdi: 330 R Eesti).

kollekt ühis sardine). Linnade laenukud ei saanud
 mehanistidest üldse osa võtta, sest maaüksuse sar-
 dineud määrati linnavolinike poolt.

Praha amavalitsuse saduse projekti olulisest
 kritiseeris nede ajaleht "Küün": Et saduse ühise
 koostaja te hulgas "... mitte rahva enamus - töö-
 rahvast - poleand, näitab ühise algelt: mõne
 Paide väimeodaniku hääl maaüks valimistel 6
 - 7 korda rohkem kui kohalikus revolutsioonis
 keskpunkti - Tallinnas aneva tööline anna,"
 kirjutati "Küün" 24. märtsil.¹

Õesti töötar rahvas avaldas ühisuguse ühede-
 mokratilise valimisüsteemi vastu protesti.
 Protestiga ühendas anna hääl ka järva-
 ma töörahvas. 18. aprillil loimus Lihthe
 valkannajas rahva koosolek, kus avaldati 200
 häälga 50 vastu protesti kodanlike auto-
 noomia vastu.² Kodanlike juhid koos järva-
 ma te talupoegade tege ei tahtnud algses pro-
 testi avaldamisest keeldugi. Munde ettepanekul
 jäeti protesti avaldamise küsimuse hääletami-
 ne koosoleku lõpus. Ettepaneku tegija kooli-
 õpetaja J. Lass algatas koosolekutele autonoomia

¹ Küün nr. 4, 24. märtsil 1927.

² SSOR Õestis, lk. 137.

puudusi ja halbu tagajärgi ja üü väetigi protesti-
 itapanu rõhva häältemaunuga vastu.

Kodanlus kinnustas maakoona maanõukogu de
 ja kubermangu maanõukogu valimistega. Nalici-
 nel määrati kubermangukonnimar J. Posua poolt
 23. mainis. NSDT/6/P Põhja-Balti organisatsiooniko-
 mitte I plenumel 11. mail võeti valimiste
 edasilükkamist 25. juunini.¹ 19. mail võeti
 halsinike nõudle Tallinna Tööliste ja Tõjaväe-
 laste Saadikute Nõukogu vastu otsuse lükkata
 valimised edasi 25. juunile. NSDT/6/P Põhja-
 Balti komitee ja Põhja-Balti maataunawa aju-
 line bürao avaldasid üheskoos „Kõigile Eesti-
 maale laanikudele“, milles kutsuti valimisi eda-
 si lükkama, sest „meie du nõõ vanametses
 jälle nõidule pääseda.“² Kodanlus, kartes bol-
 ševike mõõõ kasvut rahvalubades, otsustas va-
 limised läbi viia uuesti. J. Posua ei tõi tund-
 lalle isitatus nõudmist, seepärast otsustas
 Tallinna PSS Nõukogu tagandada ta ametist.
 Eesti kodanlus otus abi Ajutiselt Nalituselt ja
 ka Peterburi Nõukogult. Nõumase meenimistlika-
 usserloa juktand teatas, et ta ei pea Posua

¹ 550R Eesti, lk. 147.

² Kõn nr. 45, 19. mail 1917.

tagandamisest õigus. Ajaline Valitus jättis Posna
edasistatuna kubermangu uueimari. Valimiste
edasiliikumine ei ännestunud.¹

Kodanlus tegi enne valimisi suurt usutus-
tööd, mida järvaanul toetas peamiselt järva-
maa Seltside Liit. Niinagu korraldusel toimus
enne valimisi 30 koosolekut, millel võige ad-
tõrskuse kõnlejana esines A. Viiler (32 aastak-
aast).² Oma valimisulles usutuslõös püüdis jär-
vaan Seltside Liit näidata ennast mittepär-
tilise organisatsioonina, kes kaitses väga rabe-
ra huvi. Valimisulles ühskõutses ühjelali: "Jär-
vaan Seltside Liit ei ole vanaaastase asutus.
Oma saovides liheb ta ainult sellest räägi, et
valitavad tõesti rikkud olusid, kes seltsaasta
tööd teha oskavad, järavad ja võivad. Niin-
tõttud kandidaatide hulgas on mehi sotsiaal-
demokraatidest peale edevanaandlastega lõpe-
tades."³ Järvaan Seltside Liidu kõnekirjas kan-
diduris ka NSD (NPP) järva-jaani organisatsoo-
ni liige J. Pallau. Ühiline lubamatse samu väi-

¹ K. Moosberg, Eesti kodanluse kontrarevolutsioonilist tegevus-
ust ja töörahva võitlusest selle vastu. Suur Sotsialistliku Oktobri-re-
volutsiooni ühisti (artiklite kogumik), Tallinn 1917, lk. 29.

² Päevaleht nr. 115, 29. märil 1917.

³ Päevaleht nr. 110, 20. märil 1917.

valdas järjamaa Seltside Liidul teha demagoogiat ja näidata unast kogu rahva huvide kaitsjana.

NSDT(6)P liitse organisatsiooni läns valimistele isemissa viimise ajaga. 15. mail peeti läbi uoolimise- ja valimise, kus esitati NSDT(6)P liitse organisatsiooni poolt kandidaatidena J. Lass, J. Klemmer, H. Niemberg ja O. Malmborg.¹ Siid maanimes kots- tades isies valimistele vaid üks nimeis. Nii si saanud koigi maataimed oma viimise- ja valimise, seotud si ommund maataimed va valimistele.²

Nalimiste läbiviimisele tegi kodanlus võre, et mola kandidaate läbi vira. Lehtes saunite NSDT(6)P organisatsiooni nimekiga siitajat va- limisnimeajast lemmema. Nalimiste päeval tehti valimisnimeajast agitatsiooni kodanlusse kan- didaatidele, samal ajal kaunistati sotsiaaldemokraatlikke ajakirjaid. Nende vastu tehti kuts- tude kohalikust väeosast kasakaid, kuid need si tekkid.³ Saunite tehti Päpal kaunistati NSDT(6)P liitse organisatsiooni koolkõrge, kes ja- gas va partiidist kirjandust. Lõpuas lasti kõne-

¹ Kõr nr. 46, 20. mail 1917.

² Kõr nr. 52, 30. mail 1917.

³ Kõr nr. 58, 6. juunil 1917.

loja saasa salakuulajana vangistada ja vielit-
sasse viia, kus ta aja vabastati.¹

Jämsält läbi viidud „valimiste“ tulemusena
said maanikud valdada maakonna valijamees-
tus kodanluse esindajad. Jämsämaal 46 valija-
mehest olid 34 Jämsämaal Jeltside Lõdu esinda-
jad.

25. juunil valiti Eestimaa kubermangu ma-
niskonna K. Pats ja P. Johanson. Samal päe-
val valiti ka 11-liikuline maakonna nõukogu,
kuhu pääsised ainult kodanluse tegelased.² Jämsä-
maal maakonna nõukogu oma koosseisul
1. juulil valis 5-liikuline juhatuse usutas
J. Kriidebergiga.³ Nii oli kujunenud Jämsämaal
väga kodanluse võimuparast.

Paide kubermanguvolikogu valiti ümber ka
Paide linnavolikogu. Valimised toimusid 18. juu-
nil. Kuid juba enne ümbervalimisi täiendus-
ti linnavolikogu mitu liikumega. 4. aprillil otsus-
tas laiuks koonitee valida Paide linnavolikogu
26 uut liiget. Valimised toimusid mõned päevad hel-
jum. Oma esindajad saatsid linnavolikogu Paide
töölised, väimekodanluse ühikud ja Paide vana sla-

¹ Kirj nr. 58, 6. juunil 1917.

² Päevaleht nr. 138, 26. juunil 1917 ja nr. 142, 1. juulil 1917.

³ Päevaleht nr. 144, 3. juulil 1917.

Paide töötavad ussid ja need inimesed, mille kallal vägivalde pruugiti, ühel mehel julgusti ühes astuma, sest niisugused, mis ülnobutuste abivõimudega, nagu Viikur ja tema ushed, rahva elu muunduste kallale asuvad, peavad rahva elu loomisest tiagiunata kõrvali kõrjitatama: ¹ Nalimiste läbi viimise kohta isitafigi protest Galiuna üngam-
naohutule ja nõudmine, et need valimised läbi viians, kuid kohus liikus kaibus e tagasi. ²
Nus linna volikogu ei nõudnud midagi. See töö-
liste oluvarra parandamises.

Peale tsarisuri muundamist transid töö-
liste ja soldatite saadikute nõukogud, mille kalle liius võim. Gutõtte, et nõukogud said maanuse kormukpland, meesivõimud ja meesid, andsid nõukogud võimudele Ajutise Valitsusele ja selle poolt määratud määratud komis-
sariidele. Järvamaal kindlustus kõigepealt Ajutise Valitsuse võim, kuma nõukogu moodustamine toimus alles maas.

Nõukogu loomise algatajaks oli Paide koman-
dant kapten Svanov. Saadikud nõukogu valis
tööliste ja soldatite kõrval na talurahvas.

¹ Kõik nr. 72, 22. juunil 1917.

² Galiuna Piataja nr. 169, 26. juunil 1917.

Valimisil valdades korraldand maroonakoumissar
Niileri poolt koostatule saadetud kodanluse esuda-
jad, uustötte uõukouu ei pääsenud töölised töö-
rahva esudajad.¹ Kuudas teinussid sardiantu vali-
mised, selvest uõud näited.

Lehtes teinunud uõukogu sardiantu vali-
mise koosolekust oli väga vähe osavõtjaid, sest
koosolekust oli teatatud vaid taluperemestele, kes
valisidki esudajad.² Kooliõpetaja Göödur valiti
uõukouu vaid paaris uooliõpetaja poolt jne.³
Paljudes kohtades ei teinunud üldse vali-
misi, vaid saaditud uõukouu määrati ko-
halike uõisnike poolt.⁴

Paide Gööliste, Soldatite ja Talupuegude
Sardiantu Nõukogu pidas oma esimese koos-
oleku 8. mail. Nõukogus oli ligi sada liiget,
uust 40 talurahva esudajad, igast valkast
uus maataumuste ja tiine taluperemuste
poolt. Nõukogu juhatajaks valiti maroonakoumis-
sar Niiler. Nõukogu juhatuses said talupajid
4, töölised 2 ja sõjaväelased ühe uoka. Valiti

¹ Maataumus nr. 17, 26. augustil 1917.

² Kir nr. 39, 12. mail 1917.

³ Maataumus nr. 17, 26. augustil 1917.

⁴ SSOR öestis, lk. 229.

ka 12-liikmeline täitevkomitee, milleks töölistel oli 3, talupargadel 6 ja sõldatitel 3 esindajat. Täitevkomitee esimeheks valiti sõjaväelaste esindaja kaptein Issakov.¹

Kuna nõukoogu protokoll ei ole säilinud, on raske otsustada nõukoogu partilise koostamise üle. 11.-12. mail toimunud Baltimaade nõukoogude esindajate nõupidamisel Tallinnas valiti presiidiumi liikmeteks Issakov.² Arvatavasti on see sama Issakov, kes oli Paide Täaliste, Soldatite ja Talupargade Gardiaante Nõukoogu Täitevkomitee esimeheks. Siis saadi kindlaks Paidest esimesed pooled nõupidamisel esindajad.³

Oma tegevuses ei asunud nõukoogu võitlema töötava rahva olukorra parandamise eest, vaid saltus täielikult kodanluse sõjaväele. Kui tekkis konflikt Tallinna Täaliste ja Soldatite Gardiaante Nõukoogu ja S. Posa vahel, asus Paide Nõukoogu Posaat toetavale poolele. Ta ühendas oma hääl mitmesuguste Järvamaa üli-kodanluse organisatsioonidega nagu Paide Töerühmitse ühisus, Iva, Järvamaa Seltside Liit,

¹ Päevaleht nr. 105, 15. märts 1917.

² SSO R. ühistis, lk. 149.

³ Tallinna Teataja nr. 103, 12. märts 1917.

Paide Põllumuusteadus, Güri Lamm- ja Klain-ühendus,
Guri Püümatelita ja ühisus jt.¹

Sulaomustades Paide Tööliste, Soldatite ja Talu-
pöögide Saadikute Nõukogu tegevust kirjutas aja-
leht „Tööline“: „Kogu viie kuue tööraha
isitajaid meie nõukogus ja need vähesed,
kellest igaüks võis, et nad vähemalt
va namel ust väga astuvad, koosolekutele ei
võta. Ei ole vähematki investada, et lähen-
tud asutus siiani mingit tegevust ei
pole.“² Ja täiesti, mingisugust tegevust töötava
rahva olukorra parandamiseks Paide Tööliste,
Soldatite ja Talupöögide Saadikute Nõukogu ei
avaldaand.

Nii koandus väike partei Nõukoguvalitsuse-
ni Paides ja kogu Järvamaal koduluse näite.
Kui Paides kujunes ka Tööliste, Soldatite ja Ta-
lupöögide Saadikute Nõukogu, ei annud see võit-
lenu töötava rahva olukorra parandamise
ust, ei annud töötava rahva revolutsiooni-
list võitlust juhtima.

¹ Tallinna Teataja nr. 118, 1. juunil 1917.

² Tööline nr. 35, 14. augustil 1917.

2. NSDV(6) Partei organisatsioonide teksi-
mine Järvamaal.

Pale Nubuarirevolutsiooni said võimaluse le-
gatsus tegevuses NSDV(6)P organisatsioonid Eesti.
18. märtsil hakkas ilmuma artikule bolše-
vistlik ajakiri "Kiir", mis tegi suurt tööd töök-
va organisatõimisus.

Narsti pale Nubuarirevolutsiooni alustasid te-
gevust NSDV(6) Partei organisatsioonid ka Järva-
maal.

Kõige varu tekkis partiorganisatsioon Järva-
jaanis. NSDV(6) Partei Järva-jaani organisatsioon au-
kati 10. märtsil. Organisatsiooni juhtimisus valiti
kolmeliikmeline büroo. 4. aprillil peeti organisatõo-
ni üldkoosolek. Sellel koosolekul valiti organisatsiooni
juhtimisus 3-liikmeline komitee. Mais oli Järva-
jaani partiorganisatsioonil 120 liiget. Liikmed olid
viisid ümberpaudust mõisast. Organisatsiooni oli
juhtival kohal J. Palku, kes 1905.-1907. a. revol-
tsiooni päeval töötas Tallinnas Lutheri vabrikus, alles
tõolisvannuans.⁴ Juunis täasis organisatsiooni liik-

⁴ Kiir nr. 42, 16. mail 1917.

uude arv 148-le.¹ Organisatsioon poold korraldab mitmeid rahvaüksusteid, millest viisi elavalt on nähti uut jõhkardel, mis iseenesid väga tpaalt tal-
 unel nõuavad. 16. ja 17. mail Tallinnas toimunud NSDT(6) Partei Põhja-Balti organisatsioonide kon-
 ferentsist Järva-Jaani partiorganisatsiooni moodajad
 osa ei võtnud.

Organisatsiooni töös ei ole algses ka puudusi. Nii läks ühes organisatsiooni liikmetest - J. Pal-
 lex - maanõunoga valimistele Järvamaa Seltside
 Liidu kandidaadina, võimaldades viimastel teha de-
 magoogilist propagandat, et Järvamaa Seltside
 Liit esindab kõinide, ka töötava rahva huve.

Arvuliselt väiksem, kuid muude osava tege-
 vuselt sihikindlam ja aktiivsem partiorganisat-
 siooni tegevus Lehtses. NSDT(6) Partei Lehtses or-
 ganisatsiooni asutati 2. aprillil.² 16. aprillil, pidas
 organisatsiooni Läpi koolimajas suurema rahva-
 koosoleku, millest võtsid osa peamiselt ümbrus-
 konna põlvkõhised. Sel koosolekul pandi orga-
 nisatsioonile kindlam alus. Organisatsiooni esimeheks
 valiti O. Malmeberg, kirjastamitöös Läpi kooliõpe-
 taja J. Lass. J. Lass oli peale Nõbruarirevolutsiooni

¹ Kirj nr. 82, 5. juulil 1917.

² Kirj nr. 43, 17. mail 1917.

asutatud kohelise tööliste jonnu raamatukogu, mis
 muudeti partiorganisatsiooniks raamatukogus.¹ Mais
 oli organisatsioonist 20 liiget.² Joonis tänuis liik-
 nuste arv 25-ni, mist oli 12 meeste- ja 13 naste-
 rahvast. Liikmestus olid peamiselt kohaliku ühe
 elanikud.³

Organisatsioon vastu astusid vaeuulikut välja-
 kuland ja muud naatrioni liised tegelased. Sel-
 list kirjutas ühe „kiire“ kirjasaatja: „Meie ümb-
 ruskonna tagurised ringkonnad - kaupmehed, an-
 geldajad, jõnkamad talupere-mehed, „ultkonnatige-
 land“ ja nende poolsoidjad võtavad kõne väi-
 malikud abinõud karvituseli, et järgist tugivamalt
 demokraatiale tassitessi teha. Oma avalikkusel koos-
 olekul tõravad nad tööliste püüdnissi ümbr lai-
 marad nende tegelasi. Et meil NSDTP osakond asu-
 tati, uka ei suuda kodanlased meidagi anda es
 anda.

Et osakonda elanikele us „maha teha“, allikas
 lastavad nad, määramis ühe algataja Johan Lassi
kolita igasuguseid juttusi laiali.⁴

¹ Kirj nr. 21, 20. aprillil 1917.

² Kirj nr. 43, 17. mail 1917.

³ Kirj nr. 82, 5. juulil 1917.

⁴ O. Luukin, Eesti bolševike võitlus töölistami ja ühiskondliku liikide
 tugidamine nel suure bolševistliku Oktobri revolutsiooni ettevalmistamisperioo-
 dil. Eesti NSV Siaduste Akadeemia Toimetised. Ühisnooma traduste sursa,
 nr. 3-4, 1957, lk. 204.

Klüid sellega ei püüdnud kodanuse vastutöö-
 tamine NSDT(6) P Lühise organisatsioonile. 22. aprill-
 lit korraldas NSDT(6)P Lühise organisatsiooni Lühise
 re vallamajas ja 23. aprillil Aegriidu jaamas
 rahvaosakonnad. Koosolekul osinesid W. Breen, kes
 nõueld käsitsvast olukorrast ja J. Lass, kes tutvustas
 NSDT(6)Partei programmi ja andis illovaate Aegri-
 tise Nalitse tegevusest ning rahu küsimusest.
 Kodanlus püüdis niilemat koosolekut taastada.
 Aegriidus olid „kooliõpilased väge õpetatud, kes
 kohaliku pagari näpunäidete järgi kinnitsusid.“²

Kodanuse viha oli suunatud viisi J. Lassi
 vastu. 27. aprillil otsustas Lühise vallavolinogu
 J. Lassi alates 1. maist vallandada. Oma otsust
 motiveeris vallavolinogu „... sardud traditsioonide
 [s.o. J. Lassi, 3.3] usuliste ja moraaliliste kuld-
 vuste üle.“² „Kiir“ kirjutas edasi, et J. Lassit
 pole mingid „usulisi kuldvusi“ ja tema mo-
 raal ei meeldi vaid papile ja palvevõrdsedele.
 „Rahvas peab otsustama, kes tuleb lahkuda Las-
 sil või vallavolinogul,“³ lõpetab „Kiir“ oma sõnumi.

Parteiorganisatsioon kavatses edaspidi rahvale

¹ Kiir nr. 25, 25. aprillil 1917.

² Kiir nr. 35, 6. mail 1917.

³ Gammas.

korraldada Läpi koolimeajas kavasundlalt J. Lassi juhtimisel kõneõhtuid, millel olus käsitletud ajalugu, maastadest, loodustadest, tervishoidu, tööliskunniist ja poliitiliste partide tegemust.¹

Kuid sõjaväigud J. Lassi vastu ei lahkunud. J. Lassi süüdistati selles, et ta on „kõne-uis“, massaja, kura unta, kes palvetundide asemel meesulisi kõnesid peab ju. „Et tsariaegse vallaalitsuse hammers kooliõpetaja peale ei lahkunud ja et viimane oma koha pealt ei lahkuud, siis kaevavad ülemalvõimustatud mehed Joh. Lassi alla läbi lahkuema sundida, et ual ultuleval õppeaastal lapsi kooli ei saade, kooliõpetajale mütit ei suuretse ju.“² Süveneva naatriumi tingimustis oli J. Lass lõpuas sunnitud lahkuema. Teatades J. Lassi lahkuemisest läpilt kirjutas „Maastamus“: „Nol päevil lahkuab meilt Läpi kooliõpetaja Joh. Lass, kes Tallinna linna algkooli peale läheb. Lassi lahkuemisest näevad meie vallaasod heameelega, ust müid ei ole meil koosolekutid man vastuvaidlejaid, kuna maastamehed ja ülepe usorene sugu alle üle tõsist kargi tunnebad: jäävad müid sajedased koosolekuid ja itte lu-

¹ Maastamus nr. 16, 24. augustil 1917.

² Tööline nr. 29, 17. augustil 1917.

gumised pidamata".¹ Seline tebli organisator ja juhi lahkuvaine mõjus negatiivselt kogu organisatsiooni tööle. Kuna organisatsiooni tegevus põllutöölise hulgas, oli suvise põllutööde hooajal tema tegevus raskesti tunda, mis järele 1917. a. sügisel muutis:

NSDT(b) Partei seltsi organisatsiooni tegevus ka bolshevistliku ajakirjanduse levitamiseks. Partei keelul tehti 1. exemplar "Töölist" ja 10 exemplari "Maatamust".²

27. aprillil toob "Kiir" sisse Rakvest, milles üldane: "Miks on tööpäeva lühendamise ja N. S. d. t. p. osakonna asutamise päevakorral, millest sünnid loobjatöölised kui ka ümberkaudsed põllutöölised huvitatud on."³ Selles Rakves sisse NSDT(b)P organisatsiooni allal ei tekkinud.

NSDT(b) Partei Põlde organisatsiooni tekkinise aja on raske kindlaks määrata. Organisatsiooni asutamised liikmed laagerid hõlpsa võitluses näinogude võimust. Sun. E. Kurvitsall⁴ saadud andmeid on hävitatud partiiorganisatsiooni liikumise

¹ Maatamus nr. 31, 29. septembril 1917.

² Tööline nr. 43, 1. septembril 1917.

³ Kiir nr. 27, 27. aprillil 1917.

⁴ E. Kurvits oli Järvamaa Töerahva Näinoga Töiterkonnite nimelise J. Järvanülje abikaasa, keda praegu Nõrgandis.

hinnuuri ja teised oluümbused, et nad ei lüügu valgusaartlaste kätte. Ajarijanduses oluüvad teated NSDT[6]P Paide organisatsioonist alus nours näudogide võimus uhtestamisega Järvamaal.

15. aprillil oli Paides H. Sunder, kes käib kohaline tööliste poolt „ühenduse“ saalis korraldatud koosolekul. Oma kõnes selgitas Sunder olusid võitlust ja arvustas üht kodanuse poliitikat. Ta kutsus tööliste ühinevama NSDT[6]Partei ümber, näidates, et ainult ühise poliitilise partei platvaruist võivad töölisel elluissvas poliitilises võitluses võita. Koosolekul olid tulnud ka kohalikud „haritlased“. „ja nii sünnib Paides alati. Mitte üht koosolekut ei lase see organisatsioon määrata saba töölistel toimne paane; igale poole tungivad nad sisse ja väike selguse Paide töölistel on nii „nõutult liimuna kätte antud“ nagu A. G[ein]stein] omal ajal ütles,“¹ kirjeldab „kõne“ kirjasaatja. 17. aprillil andis Sunder aru oma käigust maal. „Pea igal pool tulevad töötavad rahvanõusid uolutsiooniga kassa, nutuul pool on partei asakonnad uhtuusa ja lükmeaga töötamas. Kõige halvema uulje jätunud Paide, kus „Järvamaa rahustaja“ Nõuete uiajisu-

¹ Kõne nr. 30, 1. mail 1917.

gustist abinõudest tagasi ei rahva, et tööliste-
 nuunist taastada,"¹ referent seda aruannet „Kirj.“
 Nähtavasti ei õnnestunud sel ajal Paideme pool
 NSDT(6/P) organisatsioonil luua, nagu seda väi-
 ditakse nr. „Tallinna Teataja“ 15. aprilli koosole-
 kust lähtunud järeldustest.²

26. aprillil toimus rahvaüksuse Guri pe-
 brinivabrikus koosolek. Kõnelejana viis H. Suu-
 der. Oma kõnes andis ta selgitava põlde poli-
 tilisest olukorrast. Kõneleja väitis, milline oli
 töliste osa toimunud revolutsioonis ja selgitas
 töliselassi ussivaid ülesandeid. H. Suuder väi-
 tas, et tölistel tuleb rügi valitsemise endale võtta.
 Gileas on tarvis sotsiaaldemokraatlikku töö-
 lisparti usakond asutada, sest ainult partii-
 selt organiseeritud on tölistel võimalik seda
 kondlustada, mis on näite väidetud. Koosoleku
 liidis, et on tarvilik luua partiorganisatsioon.
 Koosolekul lovitati partii programmi ja lõpuks
 lauldi „Internatsionaali“.³ Tegelikult jõuti NSDT(6/P)
 organisatsiooni rajamiseks Guri peale Oktoobri-revo-
 lutsiooni, alles 6. jaanuaril 1917. aastal asutati

¹ kirj nr. 29, 29. aprillil 1917.

² Tallinna Teataja nr. 93, 29. aprillil 1917.

³ Kirj nr. 30, 1. mail 1917.

siin NSDAP(ö) Partei asand.¹

Sellise olukorra peajõuks oli kahtlemata vä-
hene agitatsioon ja organisatsiooniline abi väljast-
poolt. Kaasa mõjusid ka Türi vabrikus toimuu-
nud sündmused.

Türi vabrik kuulus kohalikele naistööliste, kes
rakendasid tööliste vastu varjatud loomuti. En-
ne Nõukogu revolutsiooni töötas Türi paberivab-
riku vahel vahetus, 2 12 tunni. Tööliste palga
oli suurus naistel 1 rubla 10 kopikat ja meestel
1 rubla 30 kopikat päevas. Galiina tööliste saa-
vatusi arvestades hakkasid ka Türi töölised
hüüma 8-tunnise tööpäeva ja Galiina Nõu-
kogu poolt kinnitatud miinimumpalga ees-
kandamisest. Vabrikandid vastasid tööliste nõudmis-
tele vabriku sulgemisega. Nad teatasid Galiina
Tööliste ja Gõjaväelaste Gaadikute Nõukogule,
et pabrimasinate võlgi puudusel vabrik peab
sisema jääma. Kuid rahaline võlgi hanki-
misest vabriku juhtkonna poolt saame ei as-
tunud ja 11. mail sulsti vabrik. Galiina sulsti-
miste poole pöördumise ei andnud tagajärge, sest
vabriku sulgemine oli varuühiselt põhjendatud.²

¹ Tööline nr. 18, 6. vabriku 1918.

² O. Karva, lk. 233 jj.

Nabriku sulgemisega ühelt poolt nõrgenes kontakt töö-
liste vahel. Teiselt poolt arjastu, et Galiuna Nõu-
kogult ei saadud abi, siis vähemteadmine tööliste sil-
mis üldse nõigutala nõukogu autoriteeti.

Juuli algul pidi tööabriku algama un-
ti. 23. juunil avaldasabrikuvalitus vastava
teate. Kuid töölised isitasid palvade tõstmise
nõude jaabrikuvalitus kaudes tööd alusta-
mast. Kemia- ja pabritöölised ametiühing
satis oma esindajad oluanda nõha peale sel-
gitama. 1. juulil toimus tööliste üldkoosolek,
kus nõuti Galiuna Nõukogu poolt vahet ka-
tud viimase palvade rakundamisest. Töölised
avaldasid ka soovi, et abriku seltsipidi lootans
kolans vahetuses. Sosuliselt täheleand sa 8. tuu-
nilise tööpäeva nõudmisest. Abrikuvalitus kul-
des tööliste nõudmisi rahulda mast. Ametiühin-
gu pöördumise Galiuna Nõukogu töölist-
siooni poole ei andnud tulemust. ¹ Galiuna
töölised organiseerisid sajanel korjanduse Ti-
riabriku tööliste toetamises. ² Kuid matke-
riaalse toetuse kõrval olus olund Karvis Tiiri
töölisi toetada rohuam organisatsiooniliselt, sest

¹ O. Karva, lk. 238.

² Maatamus nr. 5, 29. juulil 1917.

vabriku töölisanemad töötasid halvasti ja töölis-
 te hulgas oli üldse vähe „arusaavaid mehi“.¹
 „Küri“ suunostuse järgi oli Givri „... väga pal-
 ju neid töölisi, kellel tööliskokkuvõist ja
 klassivõitlusest aimugi ei ole. Nad olusid sel-
 lega väga nõus, kui küri-ühed nende ust kõre
 ära teus, vabriku väina paneus, direktori
 lahiti lahus ja hea palga väga nõuanus. Nemed
 tahavad ikka kui ustavad ja truid sulased
 oma pereüksuse us olla.“² Kuidugi Givri töölis-
 ust midagi ära teha ei oleks tarvis olnud, kuid rahva-
 ma selgitustööga oleks pidanud töölisi kindlasti abosta-
 ma, uude maam, et vohepelme selgitustöö oli peendulka.

¹ Küri nr. 57, 5. juunil 1917.

² Küri nr. 70, 20. juulil 1917.

3. Järvamaa töörahva revolutsiaani liikumise
võitlus 1917. aasta kevadel ja suvel.

Pöle Nõukari revolutsiaani aktiivsus kogu maal
talurahvalikkonnas. Petrogradi rüüga otsustas 10.
märtsil korraldada revolutsiaani ohvrite suulise mat-
mise. Ka lastis otsustati korraldada sel päeval lii-
narongkäike ja mitinguid. Järva maal toimus sel-
päeva tähistamiseks peamiselt kodanluse ülevõttel.
Nii toimus Järva-Jaanis jumalateenistus.¹ Järva-Ma-
disis toimus peale jumalateenistuse viieks va-
ksooleks Albu vallamees, kes asutati Järva-Ma-
disel rahvakariduse seltsi kohaliku võõra Grou-
di ülevõttel.²

Püüel tähistati 10. märtsi piduliku rongkäi-
guga Gärevere vallamees juurde kalmistule, kes
antati pöörd 1905. a. revolutsiaani ohvrite kanda-
delle. Nabrius risis sel päeval töö.³

16. märtsil otsustas kodanlus korraldada de-
monstratsiaunid Petrogradis ja lastis autonoomia
projekti toetusena. Püüel organisuris kodanlus

¹ Päevaleht nr. 63, 20. märtsil 1917.

² Päevaleht nr. 67, 24. märtsil 1917.

³ Päevaleht nr. 62, 18. märtsil 1917.

"rahvuslase pidu ja rongkäigu" ¹ Kõneleja esi-
 usid kodanlike tegelaste P. Johanson, N. Nelt-
 bach, Nirmann jt. otsustati ministrite nõuogu
 esimehele vürst Luovile telegrammi saata, milles
 toetati autonoomia projekti: õhtupoolil toimus ki-
 rikus jumalateenistus. Eliuatus seltsi sündmust
 kirjutas ajaleht küin: "Nähtavasti ei ole Eesti-
 ne revolutsiooni liine veel Türiks jõudnud." ²
 Kirjutuse lõpus esitatakse üleskutse: "Seltsi-
 mehed, ärge laske kodanlike valitusepuksi, or-
 ganisuri eest, et ühisel järel sotsiaal-de-
 mokraatlike nõudmisi läbi viia." ³

Ka Paldis korraldati 26. märtsil auto-
 omia toetusel seltsimajas koosolek, kust sün-
 deti rongkäiguks Türipõltsile. Sün ühes kõnega
 kodanlike tegelaste määrat ja pärastine jär-
 vamaa Türiala Määrat Türikerkonnitü esimehe
 J. Järvenitü. Agitüide Nalitsusele otsustati saata
 telegrammi, milles sooviti omavalituse ülevõ-
 ut toetamist. ⁴

Nud ümised tüütava rahva demonstratiiv-
 oid järvamal toimusid veel praamiselt kodanlike

¹ Küin nr. 7, 30. märtsil 1917.

² Samas.

³ Samas.

⁴ Päevaleht nr. 71, 30. märtsil 1917.

organisatsioonidel ja kodanlike loomungite all. Kuid aprillis juba olunud kujunes tiistengusens.

1. mai pühitsemine toimus 18. aprillil. Paines tähistati seda päeva mitinguga Gureplatst ja rongkäiguga Koopala suruajale, kus anti 1905. a. revolutsiooni ohvrite haudadele pärjad.¹ Töölisel meesid juba iseseisva rongkäiguga.² See on esimene traditsioon tööliste demonstratsioon Paines. Tüvel toimus samuti rongkäik, kuna vabrikus ja koolides misis töö.³

Järva-Jaanis korraldasid ümbrikuu aastasali töölisid ja käsitöölisi NSDIT/6/P Järva-Jaani organisatsioon juhtimisel rongkäigu, millest võeti osa mitusada inimest. Paine Rajonidevahelise Koduloomuse muuseumis säilunud fotolt⁴ on näha, et rongkäigus olid ainult punased lipud. Ka Paines Gureplatst toimus ünd mitingust on säilunud foto.⁵ Siin esinevad punaste lippude kõrval ka sinisest-valged lipud. Arvuliselt oli Paines osavõtjaid

¹ Päevaleht nr. 87, 22. aprillil 1917.

² G. Kurritsalt saadud andmed.

³ Tallinna Teataja nr. 20, 24. aprillil 1917.

⁴ Paine Rajonidevaheline Koduloomuse muuseum, F 870.

⁵ Janna, F 294.

vähem. Sellele oluword oli tingitud sellest, et Järva-Jaanis töötas juba NSDV(6)P organisatsioon, mis oli suutnud koondada enda ümber ümbruskonna naisatöölised. Samal ajal ei paista Paides olevat sotsiaalselt tegevat bolševistlikku organisatsiooni.

Algas naisate tööliste ja nuntuine võitlus oma olukorra parandamiseks.

Järva-Jaanis toimus 18. aprillil lülitarji ultrimajas ümbruskonna naisatööliste koosolek. Otsustati nõuda nõudla pikkusega tööpäeva ja määrata nõudlaus palga alamäärad. Koosolek otsustas, et põllumööliste tööpäeva pikkus 1. maist kuni 1. septembrini võib olla 11 1/2 tundi. Töö võib alata kell 5 hommikul ja kesta kella 8-ni õhtul, päeval peab olema 3 1/2 tundi puhkeajaga. Palga alamääraks nähti meestele 35 kopikat, naistele 25 kopikat ja alacalistele 15 kopikat tundi. Juhul, kui alacalised teevad täisalistega sama tööd, peab neil sama olu võrdne.

Ka talunentlike mas teenistid nõudmised oma olukorra parandamiseks. Rendiõhufade pidajad olid huvitatud troomdi kaotamisest.

¹ Kiire nr. 15, 26. aprillil 1917.

Skuumma valla Koosua-aleiku mõisa talupojad-unt-
 nikud esitasid kubermangukoosseisale Poskale palve-
 kiiga, milles nõudsid, et teoreetiline ära kaotataks. Oma
 vastuses J. Poska teatas, et ta on teinud sarnasest
 rühale 22. märtsil Stepanovile teoreetiline asundamisega
 raharandiga, kuid pole sellele vastust saanud. Eda-
 si äldase vastuses: „... Nõustavalt ajutise Nõustuse
 otsusele, maaüksimust ei või lahendada ühegi
 amastuse või vägivalla teel, vaid seda tuleb
 teha rahuloleval viisil, mis võetaks vastu tu-
 lvase Ausetava Kogu poolt.“¹

6. aprillil toimus Lihose vallas kandimise-
 ti koosolek, millest oli ligi 50 osavõtjat. Koos-
 olekul nõuti teoreetiline kaotamist ja siirdu-
 mist raharandile.²

1917. a. 15. aprillil määrusega kaotati teoreetiline.
 Kuid ligilõplikult see ei toonud talupoegade ala-
 korras muudatust, sest sulastele lubati ka alus-
 pidi tasuda osa palga ust maaga. Geega võis
 mõisnik älda üles ümberpaigutada ja jätta üli-
 sed ümberpaigutada sulastena ümberpaigutada maale.³

21. - 22. mail toimus Saliinas põllutöölise
 ühendamise koosolek. Järvamaalt oli sellel koos-

¹ 530R Gosti, lk. 113.

² Kiri nr. 12, 8. aprillil 1917.

³ J. Gaal, lk. 93.

olekul 7 isandajat.¹ Koosolekul arutati käesoleva olukorra ja maaküsimust, väikemaapidajate kauniste asutamine valdades ning põllutöölise ühingute asutamise küsimust. „Alalist üli-usti-maalist kihelkonnaleva nemust suured vut ei kujundatud, kuid sulaste ja vähen maaga taluraha organisatsioon tähtis küsimus liinus praegast.“²

Prakt seda hankasid teavima järvaal palga tööliste ja maataumuste ühingud.⁴ juunil loimus maataumuste ja palga tööliste koosolek Nõmmeküla vallamajas. Kodanlus organi-suris samal ajal Gammioni koolimajas rahva-koosoleku, juunis sellega taastada maata-umuste ja palga tööliste koosolekut. koosolekut Nõmmeküla vallamajas juhatas A. Lippus. koosolekul arutati palga tööliste ja maataumuste ühingu asutamise küsimust.³

Nõmme valla maataumuste koosolek toi-mus 30. juunil järva-jaani vallas. Koosolekul arutati maataumuste olukorda ja ühiseid. Otsus-tati asutada valla palga tööliste ühing. Nuel

¹ SSR Gesti, lk. 153.

² J. Saat, lk. 92 jj.

³ Kiir nr. 59, 7. juunil 1947.

enam agarust ja tahtmist, - siis pääsime ka meie [kirva]jaani maetöölised aastasadade vanuse orgilise lämbusest viigust. Postimees julgelt häält ja samumuse paremale tulevikule vastu. Tõelised, astuge kõik oma ühisuse liikumises! Mida suurem ja sügavam on organisatsioon, - seda suurem tuleb meie ühistele!"¹ ajitunt "Maatamuse" asutatud ühingu vanus. Samal kuusakuul valiti esidaja maatamuste koguüksile 13. augustiks.

1917. a suvel algasid nimes maistaöölised halva olukorraga maistaöölised strigid. Tõenäoliselt andusid. toimus esimene streik Kuisoo maistas. 20. juulil esitasid Kuisoo maistaöölised palga suurendamise nõudmise. Töölised nõudsid palga tõstmist aastas 50 rubla võrra ja maistaöölised (päevilistele) 2 rubla palga päevas. Peale selle nõudsid töölised ühtsavalik vallandamist, kes pidas töölise hulgas muusikariinust. Maistasvalitus oli sunnitud töölise nõudmised rahuldama.²

31. juulil esitasid palgaürgendamise nõudmise Orina maistaöölised. Moonaüksile nähti

¹ Maatamuse nr. 8, 5. augustil 1917.

² Tööline nr. 17, 4. augustil 1917.

75 rubla palgalise aastas ja naistöalistele 2 rubla
 palga päevas. Kõrs nõuduste rühmitamisega jäeti töö
 rühma. Lõuna ajal rahuldus mõisuse esimese nõud-
 mise ja need asusid tööle. Gutötte jäi tiim
 nõudmine täitmata.¹

1. augustil alustasid striiki Kõrsi mõisa töö-
 lised. Nõuti palga suurendamist 30 rubla võr-
 ra aastas. Striigi ühine ajamine ei saanud mõis-
 use oma isiklike teenijad. Sellest kirjutas „Val-
 linna Teataja“: „Mõisa aaduse ja paar külalpermi
 niitid masinatega viisu, herra oma perekonna-
 ga ja tootjateks sidusid võttesid.“² Striik
 kestis mitu päeva. 5. augustil oli striikija-
 tega läbirääkimisi tulevad pidama Paimest
 maakoona tootluskomitee liige. Kuidas striik
 lõppes, selle kohta puuduvad andmed.

Samaaegselt striikiga Kõrsi mõisas toimus
 mõisatööliste striik na Nao mõisas.

Palgakõrgendamise nõudmise rühmitasid au-
 gusti algul ka Sliküla mõisa töölised. Nõu-
 ti muoneuste palga tõstmist 75 rubla võrra
 aastas ja naistöalistele 2 rubla palga päevas.
Põhikult said töölised vaid 6 rubla 25 ko-

¹ Maatammus nr. 8, 5. augustil 1917.

² Vallinna Teataja nr. 177, 10. augustil 1917.

pinat palgode lisa.¹

Mõisatöölise streigid nõudega suurendada palga
toimused juulis-augustis ka Nadja, Kadriina ja Alti-
ku mõisates. Minutatud mõisates said mehed 2-3
rubla, naised 1-1,5 rubla palga päevas. Nõuti aas-
ta tööliste palga suurendamist 50 rubla võrra ja
tööliste 5 rubla meestele ja 3 rubla naistele
palga päevas. Osas mõisates rahuldati tööliste nõud-
mised, kuna osas nõudsid nõudsid paremaid mi-
litameestelt tööliste rahustamisest.²

13. - 15. augustini toimus Tallinnas maata-
meste konverents. Konverentsile oli tulnud 43 sa-
alikut, kes esindasid 40000 maatöölise.³ Konverentsi
päevakorras olid aruanded valitudelt, asutava nooge
valimiste üldöö küsimus, organisatsioonitöö ja agi-
tatsioonitöö küsimus, maanõuvalituse kü-
simus jt. Aruannetest valitudelt selgus, et ma-
töölise ühinevisele püüavad pöörduda, mõisai-
kud ja ka vallavalitused teha taastusi. Töö-
lisi püütakse hirmutada 1905. aastaga, ei luba-
ta pidada koosolekuid vallamajas, ähvarda-
takse ühinevise astujaid töölt vallaandada jne.
Asi on parem meie valdades, kus maatöölised on

¹Maatamuse nr. 8, 5. augustil 1917.

²Töö Lipp nr. 70, 17. augustil 1917.

³SSOK kutsis, lk. 27k.

jäändunud luua oma ühinguid. Organisatsioonitööd
 taastas maal arenevad revolutsiooniliste tööjõudude
 püendus. Kõnnevõrk otsustati Tallinnas Tööliste ja Tö-
 durite Saadikute Nõukogu Keskseks juhiks aneta-
 tavale kursusele maata valdede maataamuste voo-
 dejaid, peale selle ka maakonnaliinades kursu-
 si organisurida.

Kõnnevõrk otsustas kuulutada ühest ühest uu-
 bermaangu maataamuste ajutisena nõukogu ja va-
 lida kõnnevõrki saadikute seast täidesaativ komi-
 tee. Põõgelmanni Stepanenkul valiti igast maakonn-
 nast kahe saadikut ajutisena täitevkomiteesse. Jär-
 vamaalt valiti täitevkomiteesse Nõmmeküla valla saa-
 dik A. Lippus ja A. Põõbak.¹ Valiti ka 3-likme-
 line ühest maataamuste kimbüroo.

Maataoliste paremaks organisatsiooniks otsusta-
 ti maataamuste nõukogude poolt igasse külla agi-
 taatorid anutisena panna ja koosolekuid pidada,
 tööliste ajakirjandust ja raamatuid levitada, pöör-
 duda tööliste organisatsioonide poole, et need par-
 ti agitaatorid ja kirjandust maale saada. Ajalohu
 „Maataamus“ otsustati kuulutada maatao-
 liste häälkandjaks. Kõnnevõrk aktiviseeris maataamuste
 võitlust oma olukorra parandamiseks ust.

¹ 350R ühestis, lk. 276.

Järvamaa mõisatöölise võitlus jätkus ka peale Maatamuste konverentsi: 17. augustil alustasid streiki Kuru mõisa töölised. Mõisas puudusid kirjalikud töölepingud ja palgarahmatud, kuigi töölised korduvalt olid nõudnud lepingute sõlmimist. Palgarahmatud võttis valitseja uluisel sügisel ära ja ei andnud neid enam töölisele tagasi. Mõisas mausti palua ehk korvapäraselt, paljadel töölistel oli val uluise aasta palga saamata.

16. augustil anti töölisele kätte palgarahmatud, kuid neil olid viltused täitmata. Rahmatuhteme oli ka väiksem palga määratud, kui varem oli nõude lepitud. Sellega oluord uutuseki mille streiki. Töölised korraldasid koosoleku ja läksid saajalub Amble miilitakomiteesse, kus arus nevadet loodud töölise ja tööandjate vahelohus. Ohtul tulid vahelohetu liige kuulmata ja tahtluskomitee liige Villand aya vohale nurima. Vahelohetu liikmed tegid mõisavalitkusele ettepaneku palgarahmatud imker kirjutada ja uädala joomul töölisele kätte anda. Sellega asi lõppes ja töölised astid uusti tööle.⁴

Kõige aktiivsemad olid mõisatöölised Lehtse valla Puumu mõisas. 1917. aastal toimus

⁴Maatamuse nr. 16, 24. augustil 1917.

Prunna mõisas üldse heli streiki.¹ Guunem streik
toimus Prunna mõisas septembris. Mõisavalitseja ei
andnud töölistele väike napsaid, mis olid neile
palgana lubatud. See tõi kaasa konkupõrke mõisatöö-
liste ja valitseja vahel. Valitseja valendas ühe
töölise. Teised töölised vastasid neile streigiga.²
Töölised mitasid järguised nõudmised: 1) tööliste
ja mõisavalituse poolt tuleb ühiselt välja töötada töö-
korraid ja kauda need lepingusse, 2) kõik töötajad
jätagu nohtadele, ünnikuid töötajaid ei tule val-
landada, 3) mõisavalitseja Männik vahetabagu
ametist 4) napsad antagu lubatud määduis aigla-
selt välja.³ Kohapealised lepituskatsed eeljõid,
aja otsustamine läis vahukohtele.

Bolševistliku selgitustöö tulemusena, mida miti
tuksid bolševine ajalehed, kasvas bolševine mõji ka
Järvamaa kihvatalurahva hulgas. Bolševine mõji kasvas
kihvatalurahva hulgas nähtasid 1917. a. augusti lõpul ja
septembris toimunud vallaomavalituse valimised.
Maatamehed saidid oma riiekirjad ühe maamikus
valdades (88% väigist valdadest) ja saavutasid võidu.

Järvamaa valdade omavalituseorganisatsioon valiti 1917

¹ ENSV ORKA, f. R-1321, kinn. 1, sü. 9, l. 22.

² Maalamus nr. 33, 3. oktoobril 1917.

³ ENSV ORKA, f. R-1321, kinn. 1, sü. 9, l. 22.

maataimeste ja 159 maapidajate isudajal.¹ Leht-
 ses ja Alikuul ei õnnestunud maataimestel oma
 viinuvirju koristada ja need valivad boikoteeritud va-
 linisi. Nii võttis Alikuul 1711-ist valimisõiguslikest
 inimestest valimistest osa vaid 55.²

¹ Päevaleht nr. 236, 20. oktoobril 1847.

² ENIV ORKA, f. R-1321, viir. 1, si. 8, l. 23.

II Suur Socialistlik Oktoobrirevolutsioon
ja nõukogude võimude sekkumine
järvamaal.

1. Nõukogude võimude sekkumine Pajades.

Revolutsiooni käigus võitsid bolševikud rahva usalduse. Peale Kornilovi kaitse revolutsioonilise maa likvideerimist bolševikeid Venemaa suuremad nõukogud. 31. augustil muutus bolševistlikuks Petrogradi Nõukogu, 5. septembril võitsid bolševikud ka Moskva nõukogu. Ka tehti bolševikeid suuremad nõukogud. Pajades ei toimunud enne Oktoobrirevolutsiooni nõukogu ümbervalimisi, kuigi töölised nõudsid nõukogu ümbervalimisi juba augustis.¹

16. - 19. oktoobri viimane Tallinnas Eesti maa nõukogude II kongress, kus võeti vastu bolševistlikud otsused.² Eestis oli valminud olukord relvastatud ülestõusu loostamiseks.

¹ Maatamuse nr. 17, 26. augustil 1917.

² J. Gaal, lk. 155.

Oma ajaloolise istuagil 10. oktoobril võttis partei Keskkomitee vastu otsuse ulvastatud ühistöötajate loostamisest. Ühistöös algas Petrogradis 24. oktoobril ja lõppes kätterahva võiduga.

25. oktoobril avaldas Petrogradi Gajaline Revolutsioonikomitee üleskutsed „Venemaa kodanikele“, milles teatati sotsialistlikku revolutsiooni võidust Venemaal. Üleskutses, mis on kirjutatud V. I. Lenini poolt, sõltab: „Ajutine Valitsus on kukutatud. Riigivõim on üle läinud Petrogradi Tööliste ja Soldatite saadikute Nõukogu organi - revolutsioonilise ajakomitee kätte, mis sisaldab Petrogradi proletariaadi ja garnisoni usotsas.

See, mille eest võitles rahvas: demokraatlikku rahva riivitamatu pankumise, maaisuse maaomanuse kaotamise, töölisuutrolli tootmise üle, Nõukogu de valitsuse loomise, - see on vundlustatud.“¹

Teine uskujel avaldas Eesti maa Gajaline Revolutsioonikomitee 26. oktoobril oma üleskutsed „Kõigile soldatitele, madrustele ja töölistele, kõigile Eesti maa elanikele“. Üleskutses teatati, et Ajutine Valitsus on kukutatud ja ministrid arreteeritud ning võim on üle läinud nõukogudele. Selgitades

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 208.

nõukogude võim poliitikat kirjeldatakse ühesküt-
 ses: „Revolutsioonilise nõukogude võim poliitika
 hurgaks viis an otustar rahupoliitika; kõikide
 mõisnike maade konfiskeerimine ja nende ühenda-
 mine rahvale, revolutsioonilised ahinõud töitlus
 ja riigi majanduslise elu korraldamise alal,
 ametara kogu kokkuvõttevõime. Lõpvenemaalse nõu-
 kogude kongressi poolt loodud valitsus saab esi-
 mune töisrahvaline, töisrevolutsiooniline valitsus,
 rahva vabastamise, mitte aga rõhuvise valitsus
 olema.“¹ Edasi teatatakse ühesküttes, et Eesti vee-
 lub võim Eesti maa Revolutsioonilisele Gubernamendile,
 kuna nõitadel on võim tööliste, soldatite, men-
 tamuste ja väimeerapidega nõukogude käes.

Järgmase töörahvas mõttis võim ülemineku
 Nõukogude valitsusele rahuldustundege vastu. Gde
 iselaomustab Näätra valla valitsuse viisi, mille te
 saatis Valiunna Tööliste ja Gajaväelaste Gaidiunite
 Nõukogule. Kirjas öeldakse: „Näätra valla valitsus soo-
 vit valla-rahva enamusse viinud vastu revolutsio-
 onilise ajutise valitsuse kumutamise ja võim nõu-
 kogude näite minemise poolul teile, sõitilised - nõu-
 kogude liikmed, ushivens tegevuses kõige paremat kor-
 danimist! Meie oleme ühes teiega ja saadame ühel

¹ 550R. 6. l. 379.

mull hüüded nägile: „käigi maade fööhisel, ühinege!“ Meie loodame, et tsariaegsed amet-
 rikud tagandatud saaksid ja fööhisel vabades, de-
 mokraatline kord maasama paandas. ”¹

16. märtsil tegi Fööline Gõjaline Revolutsioonikomitee otsuse likvideerida Ajitise Valitsuse vii-
 murganid Ernsti, tagandada ametist kubermangu-
 komisar Posna ja Ajitise Valitsuse maakoormako-
 misarid, andis nende asjaajamise üle nõukogude
 täitevkomiteele.² Maakondade Fööliste, Gõldatite ja
 Gõlupõrgade Gõrdinute nõukogudele saadeti telegramm,
 milles öeldi: „Ajitise Valitsuse kubermangukomi-
 sar ja maakondade komisarid kõrvaldatakse.
 Kogu kohaline asjaajamine läheb viivitamatult
 üle täidesaatvale ^{nõukogule}. Infotruu rüüa lüüalt lauskuu-
 da.“³

17. oktoobril võttis N. Kingissepp üle I. Paskalt
 õestmaa kubermanguvalitsuse asjaajamise. Samal
 päeval kuus N. Kingissepp ja G. Meistri abita
 dega õesti Gõjalise Revolutsioonikomitee komisari
 näskiri nr. 1. Käskkirjas öeldi: „Gõjalise Revol-
 tsioonikomitee ülesandel annin tänaast päevast

¹ Fööline nr. 91, 31. oktoobril 1917.

² Sõõr õesti, lk. 382.

³ Gamas, lk. 383.

Eestimaale kubermangu valitsemisele.

Panem kõigile kubermangus tegutsedale kutatule Ajutise Valitsuse komisaridele ette maha panna oma volitused ja anda asjaajamiseks kohalikule täidesaatvale komiteele. Kõigil viimale alluvail ametiisikud jääda oma kohadele ja täita tegevusülesandeid." ¹

30. oktoobril kirjutas ajakoh "Tööline": „Paides. Ajutise valitsuse komisar kõrvaldati ära. Posti-telegraafi juures ümber paamas raski valvurid. Oma valitsus heidab vastuväkimata nõukogu täidesaateva komitee alla. Elanikud on rahulikud." ² Seda aega on käsitletud kirjanduses kui nõukogude võimude kehtestamise aega Paides. ³ Nõim laus rahaliku Tööliste, Goldaste ja Talupoegade Gaadikute Väitvkomitee näite ainult formaalselt, tegelikult jäi ka edaspidi võimude kodanlus. Paumiti jäi ametisse Järva maakonna valitsus, kes ei tunnustanud võimude ilbuinemat nõukogudele ega läitnud kehtima Paiknogu Sojalise Revolutsioonikomitee ja Töeliskomitee korraldusi.

12. novembril strustas Eestimaale Tööliste, Gal-

¹ GOR Eesti, lk. 320.

² Tööline nr. 30, 30. oktoobril 1917.

³ N. Reinman, lk. 143.

datite, Maatamuste ja Väikemaapidajate Gaadikute Nõukogu de Fäiterakomitee Eesti kubermangu Maanõukogu kui mitte demokraatlikul alusel valitud ametuseks laiali saata.¹ Selle otsuse vastu avaldas Järva maakonna valitus protesti, otsustades tunnustada „... maanõukogu... riigivõimude kõrgema asutuseks nagu Eesti ja tähta ainult tema käesolevad korraldused kui Eesti ametava noogu kokkukutsumiseks.“²

12. novembri õhtul organisuris kodanlus Päides „Bürgerverein“ saatis rahva koosoleku. Koosolekul osiis kõnega A. Birk, kes saunuti mõistis hukka Eesti maa Nõukogu de Fäiterakomitee tegemise.³

Detsembri algul saatis Galiiana Gajaloni Revolutsioonikomitee anna sindajad Päideme, et need aitaksid kohalikul töörahval nõukogu organisurida ja võimude kodanluselt üle võtta.⁴

30. novembril organisuris Järvamaa Täörakva, Soldatite ja Talupoegade Gaadikute Nõukogu Fäiterakomitee „revolutsioonilise sõjakomitee“. Komitee esimeheks valiti leitnant H. Bachmann, abiks J. Sõnajalg, sekretäris J. Püld, abiks J. Lihuelson, liikme-

¹ JSOR Eesti, nr. 432.

² Sotsiaaldemokraat nr. 74, 29. novembril 1917.

³ Galiiana Teataja nr. 257, 16. novembril 1917.

⁴ Maatamus nr. 63, 14. detsembril 1917.

üks Ganga, Regat ja Püben.¹ Illuga talvis no-
 daukus ette jätta nõukogu võimude organisatsioonist.
 Oktoobri lõpul oli asutatud Paides ajutine büroo
 ühiste sõjaväelaste organisatsiooniks. Ühine büroo
 liikmeks oli ka „revolutsioonilise sõjaväe”
 esimene Bachmann. Büroo otsustas samuti astuda,
 et maa kaudu toodaks ühise sõjaväeosi. Nii loo-
 diti loetada võitlusis töötava rahvaga. Juhatusle
 tehti ühe andeks loetuse saamiseks pöörduda ühe-
 kutsuga vallanõukogu, Eesti Liidu Järvamaa os-
 konna, maakonna keldide ja ka suurpöle-
 pidajate (s.o. mõisnike) poole.² Nii otsis Järvamaa
 kodanlus juba oktoobri lõpul liitu mõisnikega, et
 ühiselt väga astuda töötava rahva vastu.

1. detsembril olusid Tallinna Gajalise Re-
 volutsioonikomitee esindajad Paide „sõjaväe-
 sioonilise komiteesse”, et üle võtta maakonna-
 komisari ajajamist ja anda kohaliku töö-
 rahva nõukogu organisatsioonile. Paide „sõja-
 revolutsioonilise komitee” keldus võimud üle
 andmast. Tallinna Gajalise Revolutsioonikomitee
 esindajale otsustati anda järgmine vastus: „1) et
Paides kohalise tööliste, soldatite ja talupoegade

¹ Päevaleht nr. 274 4. detsembril 1917 ja nr. 275, 7. detsembril 1917.

² Päevaleht nr. 246, 3. novembril 1917.

sadikute nõukogu täitevkomitee ja usutakse järele
 Järvamaa sõjarevolutsioonilise komitee asutatud on
 kes kõrgemat võimu maakonnas isial; 2/ et ni-
 mutatud sõjarevolutsioonilise komitee kohaliku töö-
 liste ja soldatike sadikute nõukogu täitevkomiteel
 endise ajutise valitsuse komisari ajagaamine üle
 on võtnud ja need asja tegelikult ajab; 3/ et sõja-
 revolutsioonilise komitee Eesti asutava kogu vali-
 mise maakonnakomisjoni esimene voluseid seni
 täidab, kuni see teatava korralduse järgi va-
 litud saab; 4/ et sõjarevolutsioonilise komitee
 ulinutatud ühsemitega täiesti valmis saab,
 siis otsustas koosolek Toppale teada anda, et
 sõjarevolutsioonilise komitee kui ainuse võime
 maakonnas vägestpoolt korraldajal ei tarvita,
 vut vähem võimevõtte poliitustega uinutatud
 ametnikke.¹ Nii jäi ka edaspidiselt kõige
 antuaalsemuse ühsemitega Järvamaa Töörak-
 va Nõukogu moodustamine, kes olus laiali
 ajunud kodanuse käes oleva sõjarevolutsioo-
 hilise komitee ja asunud Järvamaal nõu-
 kogude võime organiseerimist juhtima.

Järvamaa Töörakva Nõukogu loodi järele
 seda, kui osas Järvamaa valdades olid valitud

¹ Päevaleht nr. 272, 4. detsember 1917.

tööraha nõukogu, valdada tööraha nõukogu de
baasi. Järvamaa Tööraha Nõukogu sinine te-
dader koosolek peeti 17. detsembril Paides „Ühhu-
duse“ saalis. Koosolekul oli esudajaid nitsumit
vallaast (10 esudajat), 2 esudajat üstimaat Tööraha-
va ja Sojaväelaste Gaudikute Nõukogu Täitvako-
mittee poolt ja 2 esudajat NSDS(Ü)P Paide orga-
nisatsioonil poolt.¹

Koosoleku juhatajaks valiti A. Lippus (Nõmm-
küla valla esudaja), protokollijaks Väitra valla
esudaja N. Teppich. Päevakorras olid järguui-
sed küsimused: 1) aruanded kolitadelt; 2) sime-
koha võlume praegusel sõlmepeelguel; 3) maa-
konna ümargani loomine; 4) mitmesugused läbi-
rääkimised.

Gaudikute aruannetest selgus, et valdodes, kus
on jäntud juba valida valla tööraha nõuko-
gud, on mõisad võetud kontrolli alla nõi-
üle võetud. Ülevõtmise on toimunud praegae
pool rahulikult, väga arvatud mõned mõi-
sad, kus üsti soldatid üsti õnitsvride ja
parunite poolhoidjate kühutusel tööliste tege-

¹ NSOR 8.10.1941, lk. 527.

² Gamas.

surele vahel negeid. Siid seised vahelike-
mid kannavad kaduma. Osas valdades on aga
ku täiesti undine. Nisse valdadesse (Kirmam jõe)
puksi soovitarous saata pumanaatlasid või loolisi
linnast.

Tuus käsimus võttis sõna Eesti maa Töörah-
va ja Soldatite Gardikute Nõukogu Täitevkomitee esonda-
ja Kriiper. Ta ütles, et Paide on maha jäetud ja
tagur lüüsi maamees. „Mie ühine üng nõus on
neid vastu revolutsioonilisi asutusi, nagu Paide tööliste
ja sõjaväelaste nõukogu, mis kevadel valitud ja ühis-
ainus kard koos käinud, ümber valida, Paide sõja-
revolutsioonikomitee, maanõukogu jne. liiali saata ja
maakonna töörelva nõukogu poolt ühe täidesaate-
komitee valida, mis võim on meid võtta võtta ja
maakonna asja järele harknaks,“¹ ütles Kriiper,
rääkides ulisesatest ühiseannetest.

Koosolekul valiti 3-lik meelone keskkomitee (Täi-
tevkomitee), kuhu kuulusid Kullberg, Järvenmägi
ja Teppich. Täitevkomitee ajutisene amuseaus olid
NSDT(6) Paide organisatsioonid ümber Pikal täi-
naval.

Järgmise koosoleku nõukokuteenise alg jäeti
Täitevkomitee määrata.

¹ 530 R. Eesti, lk. 528.

17. detsembril talleas luizada nõukogude vöi-
 mu ueltes tannise aqas Paides. Sel päeval pendi
 kroudel alus Järvamaa Töölisma Nõukogu tegevuse-
 le, loodi Töökomitee, mis oli üldiselt kodan-
 luse mis olva Töölise Revolutsioonikomitee
 lihvõidurimisele ja maakoosvalituse laieli-
 saatmisele.

17. detsembril toimus Paides rahva koosolek
 NSDT(6)P organisatsioonil korraldusel. Koosolekul esi-
 nus tekkandega Kriipa, kes oma kõnes valgus-
 tas maakuinust, poliitilist olukorda ja töö-
 rahva lähemaid ülesandeid. Rääkides ma-
 kuinust ütles kõnelaja: „Ma tuleb töö-
 rahva nõukogude läbi rahva kätte võtta ja
 harida tuleb teada ühiselt, sest suur tööstus
 on karmlikum kui väike tööstus, sellepärast on
 soovitatav, kus see väike võimalik, mõisaid
 ühiselt harida ja neid mitte jagama heakate“¹
 Oma kõnes Kriipa selgitas asutava kogu üles-
 andeid ja näitas, mis lootav rahvas peab käi-
 utama bolševike viimase poolt. „Töölise li-
 hematest ülesannetest kõneldes muutus r. Krii-
 pa kõiki töölisi liinas ja maal revolutsiooni-
 lise töölispartei - emandaste partii - lipu al-
¹Maandus nr. 66, 21. detsembril 1917.

la koguma - et siis kui üks mees endi parema tuleviku eest võitlema annab." ¹ Koosolekul määrati ka parteilist kirjandust ja lovitati ühisvõitlusi.

Järguiselle järvamale Töörahva Nõukogu koosolekule 27. detsembril olid esitatud saadikud 7 vallast, NSDV/ÜLP Paide organisatsioonikaas esindajad ja Paide enuude esindaja. ²

Täitevkoomitee tegevusest arutab aru Kumburg "... kes muu sees järva Maavalituse ülevõtmise ettevalmistamisel selgib, et ühisvõitluse loob ka Maavalituse otsuse - viitavalte võitluse - koosolekule ette." ³

Naldate esindajad esinesid koosolekul aruandega ühisvõitluse ülevõtmise näigust.

Otsustati järguiselle päeval, 28. detsembril järva Maavalitus üle võtta ja järvamale Töörahva Nõukogu aiumeesus võimuses järvamale tunnistada. Koosolekul valiti esindaja 28. detsembril toimurale Eesti Tööliste ja Tõukaväelaste Nõukogu koosolekule. Esindajaks valiti Alliku valla saadik Studtmeister.

¹ Maalemees nr. 66, 21. detsember 1917.

² NSDV Ühis, lk. 548 ff.

³ Gammas.

28. detsembril toimusvi Maanonna valituse as-
jaajamise iluvälmine. Maanonna valituse asja-
mist kannas juhtima J. Raudapp.²

Samal päeval jätkus Järvamaa Võraltava
Nõukoogu koosolek endistes maanonna nõukoogu
ruumides. Nõuti vastu revolutsioon koogu väi-
mu iluvälmine võtta Võraltava Nõukoogu. Reso-
lutsioonis üteldi: "Eeda tähele pannud, et Võ-
raltava Nõukoogu $\frac{2}{3}$ valdada saadikust koos-
sisab ja sellega täieväimuline revolutsiooni-
line ametus on, tuleb kõik võim maanonna
nas tänasest päevast alates maanonna Võ-
raltava Nõukoogu kätte võtta. Järva Maanonna
nõukoogu mis mitte otsust valimise alusel
valitud ametus, mis unast maanonna ilu-
maus võimude tunnistab ja sellega revolut-
sioonilise rahva valituse tegevusele vastu täi-
tab ning vasturevolutsiooniline sots-revolutsiooni
komitee tänasest päevast tagandatus lugeda.
Ganuti on tagandatus tunnistatud ka uoka-
lik Võraltava ja Galdaste saadikute nõukoogu...
Tagandatud ametustega tuleb ametustel ja amet-
nikel järele läbikäimine lõpetada. Asjaajami-
siga tuleb maanonna Võraltava Nõukoogu Täitevko-
mitte poole pöörduda." ¹

² NKSV OKKA, f. R-1347, umm. 1, sü. 1, l. 21.

Koosolekul valiti Täitevkomiteesse juurde kolme uut liiget - Raudapp, Pender ja Aivasson.²

Siiani olid Järvamaa Täörakva Nõukoogu esindatud ainult Järvamaa vallas. Nüüd otsustati Nõukoogu valida esindajad ka tööliste ja sõjaväelaste poolt. Otsustati valida üks esindaja 200 töölist ja sõduri poolt.

Valiti ka kolmeliikmeline reorganizatsiooni ja võeti vastu otsus Täitevkomitee töötajate tasustamisest.²

Võeti üll ka maakonna toitlusamet. 5. jaanuaril 1918. a. kaebas Järvamaa Täörakva Nõukoogu Täitevkomitee oma nõugetega valdade töörakva nõukoogude täitevkomiteedele, et Järvamaa maakonna toitlusamet on läinud Järvamaa Täörakva Nõukoogu Täitevkomitee Toitlusosakonna väärte ja edaspidi tuleb toitlusametise peuetuvasis kinnimustis pöörduda Täitevkomitee Toitlusosakonna poole.³ Täitevkomitee Toitlusosakonna lood julistis J. Järveviilg.⁴

Järvamaa Täörakva Nõukoogu koosolek toimus ka 30. ja 31. jaanuaril 1918. a. Peale

¹ KOSVORKA, f. R-1347, vsm. 1, sü 1, l. 53.

² Samas, l. 82.

³ Samas, l. 83.

⁴ Samas, l. 85.

Täitevõimete arvamus olid päevaukorras na jõlle-
majanduse, hariduse, tervishoiu, toitluse, töökaitse
ja muised muud küsimused. Gaumti toimus tri-
bunali ametarvime ja kohtu valimise. Päevauor-
ras oli ka Täitevõimete ümbervalimise küsi-
mus.¹ Kalgijus pole koosolekust säilinud
protokollid (ulmiste koosolekute protokollide ar-
viryd on säilinud), ka ei ole ajalehtedes
avaldatud informatsiooni koosoleku kohta.

Nalla valitustele saadetud ringkirjast sel-
gub, et 30. jaanuari koosolekul määrati vood-
lans hinnad tähtsamatele toiduainetele. Hün-
dadens määrati väile 4 rubla 50 kopikat uuel,
piimale 50 kopikat koop, kalihale 1.50 - 1.80
rubl. uuel, kartulitele 2 rubla püend juu.²

Revolutsioonilised tribunolid tekkisid äs-
tis vohu peale Oktoobrirevolutsiooni. Revolutsio-
niliste kohtute tegevuse alusena said RKN
kohtudokumnt nr. 1 ja Eesti VSS Nõunogu Täi-
tevõimete korraldus vohaliku kohtu sone-
madumises Eesti.³ Paides moodustati nõuuko-
gude vohus jaanuari lõpul, uuid ta tegevuse

¹ ENSV ORKA, f. R-1349, num. 1, sü. 1, l. 24.

² ENSV ORKA, f. R-1347, num. 1, sü. 1, l. 30.

³ S. Kuum, Revolutsioonilise vohu Eesti (ant. 1907 - vohu.
1918), Suur Sojalistlike Oktoobrirevolutsiooni Eesti, Tallinn, 1957, lk. 165 ff.

kolita peetudvad andmed.

Järvamaa Tööraline Nõuhoogu 30. ja 31. jaanuari
 korraldusel moodustatud revolutsioonilise tribunaali
 esimehena töötas J. Raudkopp, sekretarina K. Zos-
 borg ja liikmetena A. Avikusar, J. Järvakulz ja
 Jäätma. Tribunali korraldusel olivat vangista-
 tud kohalikud kodanlikud tegelased, kuid
 hiljem nad vabastatud.¹

Kuna revolutsiooniline tribunal ja koha-
 lise nõude moodustati Paides alles jaanuari lõ-
 pul, oli nende tegevus väga lühiajaline ja
 nad ei suutnud teha palju ära teha.

¹ E. Raudkoppalt saadud andmed. J. Raudkopp oli
 J. Raudkopa abikaasa ja elab praegu Hõngisepas.

2. Nõukogu de väim uhtestamine Järvamaa
valdades.

Bestimaa Nõukogu de Fäiterkomiite nimitas 1. no-
vembril ajutise määruse valla tööralva sa-
dinute nõukogu de kohta. Gullega määrati
Bestimaa maantamuste ja väikemaapidjate nõu-
kogu de valimine 19. novembrini 1917. a. Hiljem
seda tähtpäeva pikendati 17. detsembrini. Vä-
lijate nimekirjade koostamine tehti ülesandeks
vallavalitustele, kes pidid valima viielikulistid
valimiskomisjoneid valimiste läbiviimiseks.¹

Enamikus Järvamaa valdades jäeti vali-
da tööralva nõukogu de, kuigi paljudes valda-
des valimised hilinesid ja mõnes vallas toimus-
sid alles 1918. a.

Nõuema valla Tööralva Nõukogu valimised
toimusid 19. novembril. Nõukogu de valiti üldse
13 liiget. 20. novembril valiti 5-liikuline Fäi-
terkomiite, kes ans vohre vallas asuvate mäsate üh-
võtmiseks.² Kuid vallavalituse ülevõtmise algul ei
tõus betand. Vallavalitus võeti üle 9. jaanuaril 1918. a.

¹ SSR Bestis, lk. 415.

² Maatamuse nr. 13, 14. detsembril 1917.

Nalavalituse ülevõtmisel loostis Võõralva Nõukogu Väitvõimete asetus nimelise J. Suurkiviaga. Võõralva Nõukogu väeti võeti valla kama ja muu varandus.¹

Nagu nähtub hiljem mõisate ülevõtmisest, oli novembris alles ka kalle valla Võõralva Nõukogu.

17. detsembril toimuvad võõralva nõukogu valimised Amblas. Koha valiti ka Võõralva Nõukogu Väitvõimete. Otsustati alustada mõisate ülevõtmisega ja organiseerida Amblasse pumakaart. Võõralva Nõukogu asus ka teitlusküsi lahendamisele. Otsustati kulata milja väljavõelu, mõisatest ja suurtalunikest maata inimeste jaoks Amblasse milja müütsida. Nõu ja hoidmisesse otsustati üle võtta kirikumäise aidad.²

Fäelikuuma ülevõtte võõralva nõukogu valimistest saab Särevire vallas, kuma see säilunud Särevire Võõralva Nõukogu Väitvõimete arhiivifond.³

8. detsembril looms Särevire valla valituse teadaanne, et võõralva nõukogu valimised toimuvad 17. detsembril. Teadaandis selgitati ka valimiste tingimusi: „Valla võõralva nõukogu valivad mõlemast soost palga töölised ja teenijad, väisemaa pidajad ja käsitöö-

¹ Fööline nr. 10, 28. jaanuaril 1918.

² Fööline nr. 138, 29. detsembril 1918.

³ ENSVORRA, f. R-1347 Särevire valla Võõralva Nõukogu.

lised, kes liiste palga tööd ei tarvita, valla piirides elavad ja 18 aastat vanad on ja vanemad. Valimise komisjonil on õigus valijaid, kes uude nõukogu ei vasta oma ära nägemise järel valimistest mitte osa võtta lasta,"² äldause teadvandis.

10. detsembril toimus valla tööraha nõukogu valimiste komisjoni koosolek. Koosolekul valiti komisjoni esimeheks J. Pent ja sekretäriks J. Aasul. Tööraha nõukogu otsustati valida kaheksimeelse liikmelise. Koosolekul arutati ka küsimust, keda lugeda väimeespidajateks. Otsustati, et väimeespidajateks tuleb lugeda neid, kel on kuusi või kümme maad.²

17. detsembril oli valimistele tubund väga vähe rahvast. Saadeti puudulike kandidaatide arvu tõttu. Seetõttu otsustas valla tööraha nõukogu valimiste komisjoni valimisi mitte läbi viia. Valimiste komisjoni liikmed otsustasid jätta tööraha nõukogu valimise valla valituse hoolde ja andsid oma parimid üle valla valitusele.³

Nii jäid 17. detsembril valimised toimumata puuduliku organisatsioonistöö tagajärjel.

¹ ERMV ORNA, f. R-1347, vsm. 1, sü. 1, l. 2

² Gammas, l. 3.

³ Gammas, l. 6.

13. detsembril Gärevere vallavalitus otsustas 23. detsembril võtta kutuda valla tööraha koosseisu ja seal otsustada, kuidas valla tööraha nõukoogu valimised läbi viia.¹ 29. detsembril toimuski Gärevere vallamajas valla maataamuste ja väinemaapidajate koosseisu. Koosseisul otsustati hääletama nõugu valla tööraha nõukoogu valimised määramata ajaks edasi lükata.²

14. jaanuaril 1918. a. toimus uus valla „paljaltöölised ja teenijate, väinemaapidajate ja käsitöölised üldine koosseis valla tööraha nõukoogu valimiste ajaks.“³ Koosseisul selgitati valla tööraha nõukoogu valimiste korda, nõukogu liikandid ja tegevuskava. Valiti ka uus 5-liikmeline tööraha nõukoogu valimiste komisjon.⁴

20. jaanuaril toimus enne valimisi valimiste komisjoni koosseis. Eesti Tööraha ja Goldkisti Gardiivide Nõukoogu poolt oli saadetud Gäreveresse valimiste organisatsioonist abistama oma esundeja koos punakaartlastega. Nad viisid plakatiga, millel on ärgus valimistest osa võtta. Otsustati, et valimis-

¹ ENSV ORKA, f. R-1347, nm. 1, sü. 1, l. 7

² Samas, l. 9.

³ Samas, l. 10.

⁴ Samas, l. 12.

test võivad osa võtta need, kellel on alla 10 tiiru
põldu ja ei pea alalist sulast. Üldse oli suja vali-
misäigusleri vallas 2400. Nalla tööraha nõukogu et-
sus tõi valida 10-liikmelise.¹

Valimistel osines neli kandidaati nõukogus:
Tiiri paberivabriku tööliste nõukogu (nr. 1), valla töö-
raha ja talupõlde nõukogu (nr. 2), Kollo-Anari no-
gukonna nõukogu (nr. 3) ja metsatöölised ja väike-
maapidajate nõukogu (nr. 4).²

Valimistest võttis osa 351 inimest. Tähti anti
nõukogus nr. 1 poolt 15, sai nõukogu 1 saadiku,
nõukogu nr. 2 sai 89 häält ja nõukogu 5 kohta,
nr. 4 sai 250 häält ja nõukogu 14 kohta.³ Nalla
Tööraha Nõukogu Väiterkomitee esimees valiti Pur-
kant.⁴

Esma valdas ei toetatud valimisi saavuti äige-
delt. Nallas töötas ajutine tööraha nõukogu.
Nalla tööraha nõukogu valimisel pidid val tai-
muma 10. jaanuaril 1918. aastal, kuid valimisi ei sa-
dul sel ajal läbi vija, sest valla valitus ei koosta-
nud valijate nõukogut.⁵ Nalla valitust tuli moodida

¹ ENSV ORKA, f. R-1347, nm. 1, sü. 1, l. 18.

² Samas, l. 13-16.

³ Samas, l. 13.

⁴ Samas, l. 36.

⁵ ENSV ORKA, f. R-1349, nm. 1, sü. 1, l. 96.

valijate uimurju koostama punanarblasti abiga.¹

Jaamariis val uimurju ei suudetud valida. Esma val-
la Täärakva nõukogu valiti vabruaris. 21. vabrua-
ril teinuks Esma valla Täärakva nõukogu koostaku,
kus arutati valla valituse ülemõlõnise küsimust.²

Ülden on teatiseid valla töörahva nõukogu ole-
tegevusest 17 järvaamaa vallas, kuma 3 valla (An-
na, Kirna ja Nahastu) puuduvad andmed. Näite-
vasti jäid uis valdades töörahva nõukogud orga-
niseerimata või valiti uisvord kolga, et see ei na-
gestu enam nõukogu ole ajakirjanduses.

1918. a. oli kaondeund järvaamaa valdade töö-
tav rahvas uundlalt bolševike uumber. Eesti maa töö-
rahva põllumajanduse kongressile saadeti puamiselt
bolševikud. Järvaamaa esindajatena olid kongressile
fo bolševikku, 2 uuri, 3 vrapoolitset ja 3 organisat-
sioonide esindajat, uelle partii list kuuluvust pole
teada.³

¹ J. Paul, Punanarblasti võitlus nõukogu ole võimue ust. Es-
ti Suur Socialistlik Otsobiruvolutsiou Eesti (artiklite kogumik),
Tallinn, 1957, lk. 154 (edaspidi: J. Paul).

² 6NSV ORKA, f. R-1349, uim. 1, ju. 3, l. 73.

³ 350R Eesti, lk. 572.

Naatamata sellele, et etrus nõustus bolshevikide organi-
surima punakaarti kogu Eesti, Järvamaa partisaan-
organisatsioonid punakaardi organiseerimisele enne Oktoob-
rirevolutsiooni tekkimist.

Lihkes loodi punakaart NSDAP(6) Partei Lihke
organisatsioon ja valla tööraha nõukogu algatusel
1917. a. novembris. Punakaarti astusid partii liik-
med ja agrarimad partiidud töölisid ning
maataimeid. Esialgu oli punakaardil 15 liiget.
Punakaardi ülemas Lihkes oli Haabmets. Peale
mõisate ülevõtmist astusid punakaardi ridadesse
ka paljud aktiivsemad mõisate töölised.
Enne Gausa okupatsiooni algust oli kasvanud
Lihke punakaartlaste arv 30-40-le. Punakaart
abiastas valla tööraha nõukogu mõisate üle-
võtmist. Teostati ka punakaartlaste sõjalist
valgustamist, pidades selleks puhapäeviti las-
neharjutusi. Lihke punakaart sai ulvaste-
suse alguses Tallinnast 15 järepani viintpüssi.
Relvi saadi ka ülevõetud mõisatest. Hiljem
toodi Tallinnast veel 30 vintpüssi ühes
padrunitega. Relvad olid punakaartlastele väeji
antud allkirja vastu.

Lihke punakaartlastel käisid korraldada pida-
mas raudteepaumas (Lihkes, Jämsel, Arvius),

kaunistades spekulantide ja vaheltkauplejate teo-
 aiuid väga vedamast. Saunuti peeti valmet tu-
 del, et kaunistada mehaavargusi, teostati läbiotsimisi
 viinapõletajate juures jne.¹

Lehtse punakaartlaste värsid nõrda pida-
 mas na Tapol, kus ei jäänud punakaarti orga-
 nisurida.²

Järva-Jaanis pandi punakaardile uudele
 alus jaanuaris 1918. aastal. 13. jaanuaril toimus
 NSD(6) Partei Järva-Jaanis organisatsioonilise koos-
 oleku. Koosolekul valiti organisatsioonile uus
 11-liikmeline juhatus. Otsustati korraldada
 rohume koosolekuid ja suurendada agitatsioo-
 ni, milleks kutsuda kohale kõneljaid välgast-
 poolt ja saata mõned kohalikud inimesed
 linna meeskustele. Otsustati sisse seada parti-
 liikmetele liikumisas, kohustades igat palga-
 töelist meest 1% ja naist 1/2 % palgast liik-
 memaksus maksma. Liikumise kasseriini-
 me tehti ilusaadus juhatusel liikmetele, kes
 pidid vastu andma liikumiskaardi, millel and
 ama allkirjaga tõendada liikumise vastu-
 võtmist. Otsustati, et partiiorganisatsiooni liik-

¹ Nõukogude võimude arv, Tallinn 1957, lk. 428 jj.

² J. Gant, Mälustusi outroob ripivolt, lk. 51.

med on ühtlasi ka punakaartlased. NSDT(6)5
 Järva-jaani organisatsioonid ja punakaardid pidi
 olma ühine kassa. Koosolekul leiti ka, et "lii-
 mste vastuvõtmisel on väga tagasihoidlikum olla
 ja tavaliselt korral puhastustööd oma rida-
 disni teha." ¹

Aktiivult tegutsesid ka Türi punakaartla-
 sed. 20. jaanuaril teostas Eestimaa Nõukogu
 Tõrjekomitee esudaja Mägi koos kohalike pu-
 nakaartlastega Türi vime vallas J. Kadalepa juu-
 res läbiotsimist. Leiti kass ja hipüssi ja kass
 revolviit koos 32 padrunita. Ühele hipüssile ja
 revolviile oli Türi miilitsakomitee luba. Türi
 piis ja revolviir olid olma loata ja võeti ära.
 Jahipüss anti valla töörahva nõukogule, revol-
 viir koos padrunitega punakaardile. Läbiotsi-
 misel leiti ka võlja, mis oli peidetud eluma-
 ja ja aida lausa. 18. veebruaril liidsid Türi
 punakaartlased Lindbergilt Aru viies läbiotsi-
 misel olma loata revolviir, saunsti peidetud lei-
 duaineid. Selgitati välja, et Lindberg on müü-
 nud võlja olma toifluskomitee loata. ²

Punakaartlased pidasid võitlust ülevõitnud

¹ Tööline nr. 18, 6. veebruaril 1918.

² ENSVORKA, f. R-1347, nim. 1, sü. 1, l. 30 jj.

uõisates varanduse varguse vastu. 19. veebruaril
 kaebas Mõisleri mõisa valimees Mart Reinart pu-
 ranaardi büroos, et endine metsar varastas hobuse-
 ta söömist jahu. Asja arutati ühiselt mõisa töö-
 liste vanemate nõukogu ja puranaardi rüudaga-
 te poolt ja otsustati metsar Kenter kui ühis-
 konna varanduse varas mõisast vägi ajada. Ot-
 susde on alla kirjutanud peale vanemate nõu-
 kogu liikmete ka puranaardi juht.¹

Õrna Täoralva Nõukogu Täitevkoomitee fon-
 dis liidub puranaarti astuda soovivate inime-
 viri. Minu kirjyas on üldse 7 inime. Minu kirjyas
 olivad on mõisatöölised Oõllast, Kõisist ja Am-
 unta st.² Õrna puranaart oli vähenaruuline,
 ega avaldunud viti aktiivset tegevust.³

Juurem puranaardisalt tegetes na Amblas,
 mida juhtis vohalik näsepatöölone Rudzib.³
 Puranaardi salgad tegetusid na Paides ja Van-
 salus.⁴

15. jaanuaril teatas järvamaa Täoralva Nõu-
 kogu Täitevkoomitee administratiivsaadond kõigile

¹ ENSV ORKA, f. R-1347, nim. 1, sü. 1, l. 43.

² ENSV ORKA, f. R-1349, nim. 1, sü. 1, l. 95.

³ J. Saat, Mõistusi detsoobripäevolt, lk. 51.

⁴ J. Paul, lk. 158.

valdadelle, et mis valdades ja alvites, uus on argu-
 nisvõitlus pumakaart ja valitud pumakaardi ülem,
 tuleb miilitsevõimekate naiste agraarvõime ja võime-
 vahetus pumakaardi poolt üle võtta ja miilit-
 sevõimekate ametist tagandada. Endisiid miilit-
 sevõimekaid lubati valida pumakaardi vanemaisus-
 vaid sel juhul, kui nad tunnistavad nõuko-
 gude valitust ja seda tulevad.¹

Vahtamata sellega, et pumakaart üsna-
 tati järvamana võrdlemisi hõlga, muutus ta
 tööliste rehvastatud organisatsiooniks, mis om-
 tas töötavale rahvale tõhusat abi ühisate
 ülevõtmisel ja kontroolvõltsivõimeliste elementide
 dega võitlemisel. Gausa vägede sõrtingimise-
 sel osutas järvamana pumakaart uude mehest
 vastupanu.

¹ ЭН. В. ОРКА, ф. Р-1349, том. 1, кн. 1, л. 86.

III Nõukogude võimude majanduslike üleskutustöö järvaamal.

1. Bolševistliku agrarpoliitika rakenda- mine järvaamal.

Agriaarid imbrokorraldust on vaadeldud enne
lõõstusliku supärast, et lõõstus oli järvaamal vähen-
tähtis. Ka loimus agrariaue imbrokorraldus ajaliselt
varem.

II Ülemmaaline Nõukogude kongress võttis
vastu Manduureli, millega kaotati mõisnike
maasumand ilma igasuguse tasumaksudeta. Mõis-
nike, saunsti mõis üdelli-, kiriku ja kloostriinud
koos kogu elusa ja eluta inventari ning mõis-
hoonetega pidid minema valdade maakoomitee-
de ja maakondade talupoegade saaduste nõu-
kogude kätte. Konfiskeeritud ja suga kogu rahi-
vale kuuluva vara rikumise kuulutati ras-
kurs kuriteoks, mida karistati revolutsioonilise

kohus. Kiinates vastuvõetud maadeure di tähtsust ütles Lenin: „Oluline on see, et talurahval teinud kondel vundumms, et maal mäisusike enam ei ole, et talupojad ise otsustagu kõik küsimused, korraldagu ise oma elu.“¹

Guure Sohtialistliku Oktobrirevolutsiooni tulemusena sai talurahvas Nõunmaal 150 miljonit tüüna maad, mis kuulus varem mäisusikele ja füsteli ekspluatatsioonile. Nõunmaa talurahvas vabanes iga-aastastest maamüüde maasuisest mäisusikele 150 miljoni kuldrubla summas üldsummas.

Mäisate ülevõtmisel Eesti oli tähtis osa 24. novembril vastu võetud Eesti Tööraha ja Gajaväelaste Gaadiku te Nõukogu otsusel.

Otsuse äeldane: „Eesti piirides olevate vabrikoon-, stifti- ja kirikumäisates tuleb viivitamatult kontrolli võtta. Kõik viivitatud mäisate avaruused, rentuused ~~arv~~ tarvilajad elu uude aruused on võhustatud mäisate varendused valla tööraha nõukogu poolt volitatud isikule üle andma. Igas mäisas valitakse tööraha Nõunmaate nõukogu, mis valla tööraha nõukogule mäisaralitusise juures abiks on.“

¹ N. S. Lenin, Teosed, 26. ud, Tallinn 1954, lk. 233.

... nimetatud mõisate omanikud, rentnikud, tar-
vitajad või nende asunikud on volustatud kõne
mõisa klava ja eluta inventari ühis arvepide-
misega ja sisse tulekutega, mis pärast 1. novemb-
rit 1917. a. saadud, valla töörahva nõukogu vii-
tajatele ära andma. "1

Kelati ka igasuguse amavolilise metsade ma-
harajumise, maade jagamise või muul vii-
sil mõisate väärtusteks tegemine. Kõiki neid,
kes mõisate varandust püüdsid ära pista
või muul viisil valla töörahva nõukogu nõud-
mistele vastu hakanud, saanti kõiki elu-
ne, kes mõisate varandust amavoliliselt rüü-
sid või rüütsid, tuli aretutada ja saata
Pallina Gajalise Revolutsioonikomiteesse. "2

Pastades uude dokumentidele alustanud jär-
vamaa mõisate töölisel mõisate ülevõtmist
ja ülevõtmist ja ülevõetud mõisate maha-
pidamise jätetiüksus mõisatöölise nõukogu-
de moodustamist.

22. novembril läksid naas Nõukusta valla
tööraha nõukogu käitukomitee liiget Orina
mõisa. Mõisas nututi töölisel mõisamine säögi-

¹ SSOR bostis, lk. 452.

² Samas, lk. 453.

tuppa koonu ja loeti uude stee Maadeureet ja selgitati mäsate ülevõtmise tingimusi. Koosolemise kuuks na mäsasomastik paruu Schilling, kes püüdis töölistele näidata, et nad talitavad amavoliselt. Nalla täiterkonnite nimus Guurkivi omu kõus selgitas töölistele, et mäsad on Maadeureedi põhjal läinud rahva amanduses ja töölistel on täielik õigus võtta mäsad amava kontrolli alla. Koosolevalt lahkeses sooris paruu Schilling töölistele „õnne“: tema alvate mäsale igal aastal juurele mansund, na tsegu nüüd töölisel paremisi elada. Juba varem oli valitud mäsatoöliste nõunogu. Nüüd võetu üle mäsas maatar. Mäsavalitusega jäeti ametisse edasi, keeljas lubas harrata mäsas lihttöölises. Mäsas uudisele amandusele lubati jätta kolm tuba elamiseks, kuid paruu Schilling lubas mäsast lahutada.¹ Sellega oli võetud mäsas tööliste kontrolli alla. 14. detsemberil koostati mäsas ülevõtmise akt, millega mäsas läis täielikult tööliste võtte.²

Gaamal päeval läisid Nõunonta Nalla töörahva nõunogu täiterkonnite liikmed kari-

¹SSOR burtis, lk. 476.

²NSV ORKA, f. R-1220, nim. 1, sü. 352, l. 1.

ku mõisa. Mõisa omanik Rosen oli varem al-
 list kumaldi saanud ja kutsus naabermõisast Poo-
 me polgu soldatid mõisat „röövimise” vastu-
 ma. Naljakutsutud sõdurid ühinesid mõisatöolis-
 tega, kui nägid, et tegemist pole röövimisega
 vaid mõisa ülevõtmisega organiseeritud kor-
 ras. Mõisatöölised kutsuti siingi kokku mõis-
 rikku söögituppa¹ Kõrsolausel otsustati mõis-
 võtta tööliste kätte. Eudiselt mõisaomanik-
 kule otsustati anda moona nagu igale teise-
 lgi mõisatöölisele kuni 23. aprillini 1918. a.,
 samuti jäeti talu kasutamiseks kolm tuba.
 Parun Rosenilt võeti allkirja selle kohta, et
 ta allub uuele korraldustele.² Aast rogu
 mõisa varanduse ülevõtmise kohta on
 koostatud 15. detsembril 1917. a.³

23. novembril võeti üle ka Selinüla mõis.
 Kuid Nõhuma mõis jäi üle võtmata, sest
 mõisa töölised otsustasid õnne polgu ohvitseri
 ri mõjutusel, et uuel ei ole maad tarvis mu-
 ne antava rogu otust.⁴ Nõhuma mõis voi-
 ti üle 11. detsembril 1917. a.⁵

¹ 550 R. Ertis, lk. 476.

² 8 N S V O R K A, f. R-1220, nim. 1, sü. 334, l. 1.

³ Samas, l. 2

⁴ 550 R. Ertis, lk. 476.

⁵ 8 N S V O R K A, f. R-1220, nim. 1, sü. 383, l. 1.

1. detsembril 1917. a. läksid kätte valla Täärava
 Nõukogu Väiterkomitee liikunud usutas täiterkomitee esi-
 mhe Nõrguga Põuna mõisa, et see sada nõu-
 kogu valit mõisa majapidamisel üle.

Mõisatöölised kutsuti koosolekule, mille avas
 vallavanemär Arnschild, kes valiti ka koosoleku ju-
 hatajaks. Koosolekul loeti ette Maandkruvi ja kes-
 ti Täärava ja Gajavälaste Nõukogu Väiterkomitee
 otsus maakusimuse, saunuti selgituskiri viimata-
 tud sadaste teostamises. Arnschild selgitas
 mõisatööliste vanemate nõukogu ülesanded. Ot-
 sustati valida 5-liikuline vanemate nõukogu.
 Käalteenamusega valiti nõukogu liikumeks töö-
 lised Pülbauer, Narwitzky, Gimmann, Feinmann ja
 Münt.²

Peale vanemate nõukogu valimist läksid val-
 la täiterkomitee esimes Nõrg ja valitud mõisatöö-
 liste vanemate nõukogu liige Pülbauer mõisa-
 rentniku juurde, kellele tehti ettepanek anda mõi-
 sa raamatud, arvepidamine, võlud ja inventar
 üle vanemate nõukogule. Need mõisarentnik
 Mühlur keldus mõisat üle andmast.

Mühlur seutis osa mõisa töölisi, kutsari, kop-
 jad, valitseja, saunuti oma isiklikud teurjad

² 55 OR Eesti, lk. 478.

niisamaale koostu. Lubades uude saada olivat pal-
 na väga mausta lasnis ta „valida“ uude uinutu-
 se järgi 5-liikmelise nõukogu eesiga usotkas,
 kelle kätte pidi minema mõisa valitsemine. Mõisa-
 tööliste koostu kuigi uutuika tegevuse ja tööliste
 ühistike vastu äsitaamise kontrorevolutsioniliseus
 tegevusena ja otustas mõisa ülevõtmise ja valm-
 suse ümberise ulvastatud jõe abil täide minna.

Talimast oli kohale tulnud 4 punakaart-
 last, lisaks uude kutsuti lähedalasu vast vime
 ratsaväeosast kümme kaud ratsaväelast abiks.¹

Nende abiga anti valitseja korterisse kogum-
 und isikud krali, mõisa uutuikult ja valitsejalt
 võeti ära uvalvrid ja piirs. Nangistati mõisa-
 uutuik, valitseja, kuppjad Saam ja Langebraun
 uung aednik Änilane, kes anti rahva ühilitsele
 Revolutsionikomiteesse edasitoimistamiseks. Hil-
 jim vabastati kubbjas Saam ja aednik Äni-
 lane, kuna teised nangistatud saadeti Revo-
 lutsionikomiteesse, siüdistusiga ulvadega äh-
 vardamiseks ja kontrorevolutsionilises tegevuses.²
 Gujarel võeti üle mõisa raamatud, võtmed,
 kantar ja muud uumeid, mis anti üle mõi-

¹ Nõukogu de väimne ust, Tallinn 1957, lk. 428 ff.

² SSOR õstis, lk. 478 ff.

sa vanemate nõukogu. Inventari ühiskirjutamine ja iluvõtmise otsustati jätta vanemate nõukogu ühendamise, nõudis, et vanemate nõukogu esitaks iluvõetud inventari nimekirja valla töörahva nõukogu.

5. detsembril toostas Lelste valla Täiendava Nõukogu Täitevkomitee Lelste väisa iluvõtmise. Ka seal kutsuti kokku väisatöölise koosseis, kus valiti 5-liikuline väisatöölise vanemate nõukogu. Iluvõtmist toostati kahes osas. Osa valla täiendavate ja vanemate nõukogu liikmeid toostas väisa kontori, arvepidamise ja raamatute iluvõtmist, kuna teine osa võttis samal ajal üle väisa inventari ja vilja. Iluvõetud inventarist valanditati nimekiri, millest arvepidajale jäeti vanemate nõukogu. Ilu võeti ka väisadamaise Heeme siiduhobused, tema kui kirikuustriis ja kantelid. Iluvõetud asjadest need, millele väisa majapidamise jaoks tähtsust ei ole, otsustati anda valla töörahva nõukogu või maakonna töörahva nõukogu. Ilu võeti ka kurgu kargamäis, millele iseseisva majapidamise pindus ja anti koos praamisega ühise vanem-

mate nõuogu kontrolli alla.

Mõisas lavalele vanadelt mõisafüüsilistelt et-
suslasti anda ka edaspidi mõisast ülalpidamist.
Ülevõtmisel suhtuti erilise hoolega ülevõtta-
vusse varandusse, mida hästi selgustab järg-
mine otsus: „Et mõisnikul oleks kui libli-
kate teadlase ja uurija allus oma kabinet
oli ja selle väga niisuguse kultuuriline hävita-
mine olus, jäeti kabinet kuni alluvohase aru-
pidamiseks ja korralduseks peale eluruumide
teema karmitade.“¹

7. detsembril teostati Tapa mõisa üle-
võtmine ja vanu mate nõuogu valimine.²
Ilma laustusteta toimus 8. detsembril ka
Mae mõisa ülevõtmine.³

Kuid igal pool ei õnnestunud mõisaid üle-
võtta. 13. detsembril sõitsid 6 püüakavalt last Lau-
pa mõisa (Sarevere vallas). Valitseja juhatas nad
küt.maha tuppa, mis asus väljaküügu kõrval.
Alus mitmekordse nõudmise peale avati uus
„hävastituppa“. Järgmisel hommikul tulid
mõned töölised mõisa, kellega arutati mõisa

¹ ENSV ORKA, f. R-1330, nim. 1, sü. 1, l. 3.

² SSOR ühistis, lk. 509 ff.

³ ENSV ORKA, f. R-1330, nim. 1, sü. 1, l. 5.

üle võtmise küsimust. Peale tööliste lahkumist
 esitas mõisaralikega punakaartlastele nõudmise
 mõisast lahkuda. Nõudmist ei täidetud. Nal-
 sya lahkus, tülis hiljem tagasi trobiskouu-
 asti soldatite ja vasisikutega, kes saimaid pu-
 nakaartlaste röövlitena ja kardasid nõud-
 mist mõisast lahkuda. Punakaartlaste sõda
 ülevõim tõttu sunnitud mõisast lahkuma.
 Jül jaama avati uude metsast tuli, mil-
 lele punakaartlaste vastasid kogepauguga.
 Laskjaid ei õnnestunud tabada.¹ Nii mur-
 jus valgekaartlaste ja usti soldatite vahel-
 segamise tõttu Laupa mõisas ronevate
 nõukogu organisatsioonine ja mõisa ülevõt-
 mine. Mõis oli üle võetud ka sul dek-
 sembri lõpul.² Kas 1918. a. mõis sunniti üle
 võtta või mitte, selle kohta püüdnud and-
 nud.

Otsen vastupanu kõrvale püüti mõisate
 ülevõtmist takistada ka hirmutamisega. Nii
 hirmutati inimesi 1905. a. keviste päevade ja
 karistussalade hirmutega nõudmisega Pä-
 rrems,³ Lügvalla mõisas⁴ jaa. meijal. Hirmu-

¹ Maatamur nr. 65, 19. detsember 1917.

² 550 R bestis, nr. 549.

³ Samas.

⁴ Gööline nr. 4, 5. jaanuaril 1918.

taaniselt vaatanud võeti Liivimaa mõis lo-
detsembri mõisatöölise poolt üle.¹

Mõisate ülevõtunist puudsid omamaised taanis-
tada ka sellega, et viisid mõisatest ära raa-
matupidamise raamatud ja mõisa kaardid.
Nii siis küüdi mõisa omamisi mõisast lahku-
des kaasa raamatud ja kaardid, mis raskesti
läks tööliste mõisa inventari väljaulgitamiseks
ja ülevõtmist.²

Siiski jäeti enamikus järvamaa valdades
mõisad üle võtta. Detsembrikuus jõusid võeti
üle kõik mõisad Lehtse ja Võhuma valdas. Det-
sembri lõpuks olid kõik mõisad üle võetud
Kõigi valdas.³ 18. jaanuaril teatas Esimene valda
ajutine töörahva nõukogu, et valdas on üle
võetud kõik mõisad.⁴ Üldse on teatistid
87 mõisa ülevõtmise kohta⁵, mis moodus-
tab 86% järvamaa mõisate koguarvust. Üle-
jaanul 14 mõisa kohta puuduvad andmed.

¹ ENSV ORKA, f. R-1290, nim. 1, sü. 342, l. 1.

² ENSV ORKA, f. R-1347, nim. 1, sü. 1, l. 37.

³ SSOR bestis, lk. 549.

⁴ ENSV ORKA, f. R-1349, nim. 1, sü. 1, l. 100.

⁵ ENSV ORKA, f. R-1290, nim. 1, sü. d. 318-385 antud 67
mõisa ülevõtmise kohta, ülejäänute kohta teatid ajakirjanduses.

Rööpiti mõisate ülevõtmisega algas uus töö ümberkorraldamine. Eane ülevõtmist püüdsid mõisnikud niistata mõisate majapidamist. Kodanuma mõisas müüdi novembrikuu jooksul looni ja vilja 2000 rubla väärtuses ja raha anti korraga välja mingisugusele mingisugusele ametusele „Paike koolid ja ko.“¹ 7. jaanuaril 1918. a. otsustas Kodanuma mõisa töölise kassalek indiseelt ammankult novembri ja detsembri jooksul saadud protulek mõisale tagasi võtta. Protokoll koos arvuga saadeti Eesti Töörakva ja Gümnaasiumi Nõukogu Täitevkomiteele ühes palvoga arvit indiseelt mõisa ammankult sisse võtta ja raha mõisavaenude nõukogu viiule Paike vastastikusse krediidiühingusse saata.²

Juba 30. novembril tegi Nõukogu valdala Töörakva Nõukogu oma kassalekul otsus: 1) igas ülevõetud mõisas kostada lähemal ajal põhjalik revideerimine, korraldada raamatupidamise sissekandmise ja majapidamise juhtimise instruktariid palgata; 2) metsade maharajamine ära kuulata; 3) mõisa töösale-

¹ SSOR Eesti, lk. 549.

² ENSV ORKA, f. R-1343, nim. 1, sü. 1, l. 139.

va organisatsioonius igasse mõisasse vähemalt üks nimeplaan „Töölisi“ tellida ja igal laupäeval töölise üldkoosolekut pidada, kus selgitada töölisele nende us sisvaid ülesandeid.¹

Mõnedes mõisates viisid püüdnud mitte astuda valla töörahva nõukogu korraldustele. Nii tegi õrvita mõisa töölise vanemate nõukogu 15. detsembril otsuseks, et mõisatöölise vanemate nõukogu näite läheb mõisa ja inventari valitsemisele, ta vaatab järel, et mõisa varandust salamatsti ei müüda. Mõisa sissetulekud pidid minema töölise näite hoiale. Otsustati, et koonitu töötab iseseisvalt ja ei allu Väinjärve valla Töörahva Nõukogule.²

Kuid juba 30. detsembril koosolekul muudeti seda otsust. Ühel häälel nähti vastu otsus, mille järgi mõisa sissetulekud tuli edaspidi üh anda valla töörahva nõukogule.³

Siis mõisate mõnekuuga töörahva näite töötati väga ka need töö lastamuse uornid.

11. jaanuaril 1918. a. töötas Lelike valla Töörahva Nõukogu Täitevkomitee välja vallas

¹ 550 R. Gustis, lk. 503.

² ENSV ORKA, f. R. 1230, nm. 1, nr. 325, l. 1.

³ Saunas.

asuvate mõisate jaoks ühtsed palgavormid. Mõisatöölise paluandus määrati 300 rubla raha, ^{kuus} püü korter ja küte. Gaiduainuid otsustati anda 20 punda rukkiid, 10 punda otri ja 6 tümbrit kartulid iga inimese kohta, kusjuures toiduainete hind otsustati rehapalgast maha arvata. Kusjuures määrati hinnas rukki ja odra hinnanuks 15 rubla pund, kartulil 15 rubla tümbri. Mõisatöölisel lubati lühema ja lammaspeidamist, arvestades kusjuures lammas karjamaast 10 rubla ja lühema karjamaast 60 rubla aastas palgast maha. Mõisa rüpele, püürupele ja kirjutajale otsustati maasta palua 10 rubla kuus rohkem "... tähele pannud, et nende töö õppimist tarvitab ja sellel tule nende selle peale ära kulutatud jõud tasustatud saab." ¹ Mee- ja naistöölisele otsustati maasta ühesuurest palua.

Eristis valdades ei kehtestatud ühtsuid palgavormide valla elatuses. Linnel palgavormid kehtestati ühisuures mõisates eraldi.

17. jaanuaril toimus küti mõises mõisatöölise kaasolekul, kus töötati väga suured palgavormid. Rahalist palua tõsteti endisega võr-

¹ SSRK Eristis, nr. 592.

uldas kalas vardi, saunuti suurendati ka palgana
antavate viisu, ottrade ja keruste hulka.¹

27. jaanuaril kehtistati uued taxumaksud na
Müisleri mõisas.²

Naatamata võrsuke ja nende käsi laste vas-
tupanule suutsid järva maa mõisafüüsilisel üh-
võtta enamiku mõisaid ja organisurida edu-
kalt nende ühist majandamist. Mõisate töö-
rahva kätte võtmine suurendas mõisafüüsiliste
sõnitselkute, parandas nende materiaalset ole-
korda.

¹ ENSU ORKA, f. R-1349, viim. 1, sü. 1, l. 158.

² Gamas, l. 131.

2. Tööliskontrolli rahvastamine järvaamal.

Pärastanud kodanluse riigiparvandi asus töö-
kojude võim ka kodanluse majandustöö ju-
muudmisele ja nõukogude rahvamajanduse or-
ganisatsioonile. Seda teostati tööstuses ja ette-
võttes tööliskontrolli sisseaardmise teel. 14. no-
vembril avaldati määrus tööstuses ja ettevõ-
tetes tööliskontrolli sisseaardmise kohta.¹

13. novembril saatis tööliskontrolli sisseaard-
misesse ühisti ametatud Ajutine Väikerakomitee laiali
oma ringkirja nr. 1. Ringkirjas tehti ühesaardus üm-
ber valida ettevõtte tööliste vanemate nõuko-
gud. Vanemate nõukogude valimistest pidid osa
võtma kõik töölised ja teenistujad. Hääletamist
tuli toimutada üldise, ühetalolise, otse ja pro-
portionaalse valimisviisi alusel. Valimiste läbivi-
mises poliitilised partiid ja ametiühingud töö-
liste ja teenistujate üldkaasolekul esitama
kandidaatide nimekirjad. Valimiste korraldamise
ne jäeti tööliste vanemate nõukogudele. Peale

¹ J. Gaal, lk. 218.

unite valimiste läbiviimist tuli vanemate nõu-
kogu sid kiiretada tööliste korraldus.⁴

Kõrgkõrge nr. 2 16. novembrist anti edasi-
sed juhtnõuad töölistekomisjoni ja tööliste kont-
rollkomisjonide tegevuse korraldamiseks. Märkati,
et tööliste kontrollkomitee jagunes kaheks os-
konnaks: 1) ettevõtte korraldamise ja 2) ette-
võtte varustamise osakonnaks. Ettevõtte kor-
raldamise osakonna ülesandeks oli ettevõtte
kontrollimine ja tema töö ümberkorraldamine,
kuna varustamise osakonna ülesandeks oli et-
tevõtte varustamine töö- ja ühtsainega ja
selle jätamine. Kontrollkomisjonis pidi olema
vähemalt 2/3 tööliste esindajaid. Kontrollko-
misjon oli oma tegevuses vastutav tööliste
komitee ees, mis omakorda vastutas kõrg-
kõrgele tööliste ees. Närviku valitusi kokku-
tati tööliste kontrollkomisjoni liikmetele
kontrollimiseks kõiki tarvilikke materjale and-
ma ja võimaldama neil kontrollida rea-
matusepidamist. Igasugusest avastatud sabotaa-
žist kehtestati töölistekontrolli komisjoni liik-
meid hõlsuma tööliste komiteele, mis pidi võt-
ma tarvitusele kõik abinõud sabotaaži kõrvaldamiseks.²

⁴ JSOR büllet, nr. 437 ff.

Töölise vanemate nõukoogu ümbervalimised
 Türi paberiabriku toimisid alles 1917. a. lõ-
 pul, kuni tööliskontrolli sotsialdemokraatide
 talude ajalise täitevkomitee ringkiri nr. 1 nõu-
 hustas vanemate nõukoogu ümbervalimisi
 lõpetama 17. novembril. 31. detsembril toimus
 Türi paberiabriku töölise üldkoosolek, kus
 valiti uus töölise vanemate nõukoogu (töö-
 liste komitee) ja esimees Galisina tehaste
 nõukogu.¹

Koosolekul arutati ka töölise aluar-
 ra küsimust ja võeti vastu järgmine reso-
 lutsioon: „Kõik lahtilastud naistöölised tule-
 vad veel astal tööle ja kui vabrikus vahet-
 sus praaxima hakkab, üht tööle jättes ja
 teist kodu saates, võtab töölise komitee mõ-
 javad abinõud käsile, et töö- ja lahtilask-
 mise küsimust lõplikult otsustada.“² Töö-
 liskontrolli komiteed olid koosolekul veel ei
 valitud.

Türi paberiabriku tööliskontrolli komitee
 valiti 14. jaanuaril 1918. a. ja areis samal
 ajal kogu tegevusse. Komitee koosseis moodus-

¹ Tööline nr. 2, 3. jaanuaril 1918.

² Samas.

tati rohkem komisjone, mis oli ette nähtud
 töölisnõukogude ühistöös moodustatud ajalise
 tähtsusega juhtimiseks. Türi pabritööstuse tööli-
 skontrolli komisjoni moodustati pre-
 sidiuuri, mis koosneb esimehest (Jürjo), tema
 abistajast (Alit) ja kirjatööstajast. Peale pre-
 sidiuuri moodustati küllaste muutmise
 komisjon, toorainete muutmise komisjon ja
 jõeäärse asfaldi komisjon.¹ Nii algas ja-
 nuaril 1918. a. töölisnõukogule Türi pabri-
 rik.

Tamsalu lubjarabrikus organiseeriti alguses
 töö koos Tamsalu mõisaga. 19. detsembril 1917.
 loomis Tamsalu lubjarabrik ja mõisatöölis-
 te ühine koosolek, kus arutati töö organiseerimise
 küsimustabrikus ja mõisas. Nähti vastu ot-
 sus: „Sõlt Tamsalu lubjarabrikud mõisa ma-
 peal on ja viimasti mõisal kui ka lubja-
 rabrikutel ühised aruanded on olnud ja selt
 mõisa tööpüüd vähenen on, et mõisa töös
 korralikult ära teha, liiald koosoleku tarvili-
 ku olema mõisa ja lubjarabrikute tööli-
 mõisamaajapidamises ühendada selleks, et juht-
 turval korral, kui mõisas tööpüüd suurendu on

¹Tööline nr. 18, 24. jaanuaril 1918.

ja vabriku tööalud lubavad, vabrikust tööjõudu
 võisa abius saada, ja et ullaas tuleb mõisa
 tööliste nõuoggu ümber valida ja uale lii-
 nu võrra täiendada, nii et nõuoggu viieliu-
 melone olus.¹ Koosolekul valitigi ühine nõu-
 oggu mõisa ja vabriku töö juhtimis ees.

Jaanuaris võkis ühe vabriku mõisast
 lahutamise küsimus. 23. jaanuaril toimus Gau-
 salu lühjavabriku tööliste koosolek. Koosole-
 kul arutati tööliste olu kohta ja otsustati
 vabrik edaspidi alutada vabriku töölisnau-
 tollile.²

Töölisnaurollile alutati ka Paides asu-
 tikuvabrik.

Peale vabrikute alustati ka kaubandus-
 organisatsioonide üle kontrolli seisevad-
 mist. Nii on andmeid, et Ambla valla Väi-
 reha Nõukogu võtus oma kontrolli alla
 Ambla alvini asuva tarvitepõlvise kaup-
 luse koos kaupade ja muu varandusega.³

"Töölisnaurolli abiga murdi ettevõtte
 sabotaažitööstuses. Seal, kus ettevõtteid tõrju-

¹SSOR Eesti, lk. 533 jj.

²Maatamus nr. 16, 20. veebruaril 1918.

³Tööline nr. 22, 29. jaanuaril 1918.

sid, asusid töölised ise ette ja õppisid
 tehest või rabinut juktima, väidates, et need
 on suhtelised tööstuse juktumise karmid töö-
 ande väite võtma.

Pööriskontroll oli esimene tegelane samas
 sotsialismi poole.⁴

⁴ N. Riisaku, lk. 130.

iv Järvamaa töörahva ulvastatud
võitlus usti kodanluse kontrovo-
lutriiooni ja Sausa okupantide vastu.

Nõiumult tärganud endiste valitsevate klas-
side liikumised saboturisid igati nõukogu de väi-
nu korraldusi. Nad organiseerisid nõukogu de
võimude vastu väljastumisi. Abi saamisest pöö-
rduti välisimperialistide poole. Balti parunid
püüdsid oma võimude taastada Sausa impe-
rialistlike vägede abil. Eesti maa müütl-
konna viimane parun Dellingshausen pöö-
rdus abipalvete Sausamaa poole.

Väljastumisele valmisustus ka usti ko-
danlus. „Ei võimude ja kaidagi alla kaotlust,
et Eesti valmis kodutööde. Jaanuaris tekkis
valgusaardi valgeid plekke Märjamaal, Viru-
maal, Järvamaal, Viljandimaal, Tartumaal ja
paljudes muudes kohtades.

Jaanuari lõpuspoolel oli juba selge: kodan-

lus rannetas muast üle mar sügavistuse
vastuhakkamiseks,"¹ kirjutas valgusaardi jüudu-
de ettevalmistustööst N. Kingissepp.

Valgusaartlaste tegevus intensiivisustus na Pai-
des. Paide Valimisel korraldati valgusaardi har-
jutusi, kuid Järvamaa Tõrakraha Nõukogu Väiter-
nõukogu alahindas seliste ettevalmistuste likvi-
datsioonise tähtsust.²

Kantades Protski ignoreerivat suhtumist Brus-
ti rahuläbiraskimistele rahva sõlmimise juhun-
ditem alustasid Lassa väed 1918. a. 18. subma-
ril üldprahturigi kogu ründel. Nüüd liidis
paraja aja väljastumiseks ka valgusaart äes-
tis. „Ja - praht talle an andma! - ta ei võt-
nud mäoka tüpust enne, kui tal oli kord-
lasti teada, et ta kannul tegev abi raji tü-
leb - Muhu väina poolt.“³

Paides toimus valgusaartlaste väljastumise
ööel vastu 24. submaari. Kull kann oösel turgi-
süd valgusaartland koos usti soldatitega Tõ-
akraha Nõukogu Väiternõukogu reuueidlesse ja
rangistand Väiternõukogu liikmed. Gul ranglasse

¹ N. Kingissepp, kellele insisimus, kellele ike, Tallinn, 1946, lk. 20.

² E. Hurvitsalt saadud andmed.

³ N. Kingissepp, kellele insisimus, kellele ike, Tallinn, 1946, lk. 21.

püüdsid läbi Paide tagaürad vime sõdurid vange vabastada, kuid olid sunnitud peale tulekahjust taganema.¹ Peale Fäitverkonnite liikumise rangistamist valgekaartlased ühistasid nr NSD 5/6/ Partei Paide organisatsiooni moodul, saanuti Fäitverkonnite esimene järvakülje korteri, mis asus samas majas. Enne läbiotsimist olvat järvakülje abikaasal ännestunud hävitada partii liikumise ja Paide punakaartlaste võimekirjad, et need ei saaks valgekaartlaste kätte.²

Fäitverkonnite rangistamine ja partiiorganisatsioon ühistamine raskendasid vastupanna organisurimist valgekaartide järvamaal, sest ulige kadus võitlest juhtiv ja suunar mees.

15. märtsil kuulutati Paides välja „reisivus“ ja peale noka suundusid Paide valgekaartlased mekanda nõukogude võimude argahtid liividevima ja punakaartlaste rangistama.

Kõigepealt suundusid Paide valgekaartlased Türi. Türi vabrik punakaartlased kuuldusid ulvi ära andmast, kuid olid sunnitud lõpuks kuulipilduga varustatud valge-

¹ Galliuma Siataga nr. 4, 14. märtsil 1918.

² G. Kurnitsalt saadud andused.

kaartlaste ülevaaluksile jäändudele alistuma. Punakaartlased vangistati. Siis jäändsid Niljandist rongiga Givile Lassa sõjaväeosad, kellele anti üle vangistatud punakaartlased.¹

16. veebruaril saadeti Paidest 35-meheline valgekaartlaste salk Amblasse. Gul vangistasid valgekaartlased ühe taganeva vee väeosa ja saatsid Paidesse.² Amblasse suundusid valgekaartlased ka Agviidust. Amblas tekkis punakaardi ja valgete vahel lahing, mis kestis kolme tundi. Valgekaartlased tungisid kallele punakaardi röövile, milles oli umbes 40 hobust. Lahinguväljale olid jäänud 18 haavatut, 4 surmalt (üks nunnaltai poolt) ja 8 hobust.³ Punakaartlased ei suutnud Amblat kaitsta ja olid sunnitud taganema. Taganejad siirdusid Oriaa mõisa, kus nad võtsid osa 28. veebruaril toimunud lahingust.⁴ 27. veebruaril jäändsid Amblasse ka Lassa väed. Amblas vangistati mitmed punakaartlased, nende hulgas ka Ambla Haridusseltsi kooliõpetaja Pastar. Vangistatud puna-

¹ Tallinna Teataja nr. 4, 14. märtsil 1918.

² Samas.

³ Tallinna Teataja nr. 6, 11. märtsil 1918.

⁴ H. Paigro, Eesti töörahva võitlus nõukogude väe vastu ja rahvast ühist koduõige aastast, Tallinn, 1957, lk. 22 (edaspidi: H. Paigro).

kaartland saadeti Tartusse.¹

Ennem lahiug veevanti-dega ja valgekrant-
lastega toimus 28. veebruaril Orina mõises jär-
va-jaani lähedal, kuhu olid koondunud punakar-
diväelased ja ümbuskonna mõisate töölised.
Lahiugust võtsid osa peale Orina mõisa täolis-
te ka veel mehed Amblast, Karimult, Kuuse-
malt, Nõmmest, Jalolõpust ja Selist. Orinasse
oli saabunud Tartu Püüoju Tõitevaomiste lii-
ge Andrus Niin, kes oli lahunud Tartust pe-
le väime haaranist kodanuse poolt. Orinas
oli ka Galiina punakardiväelaste salk,
Lutheri sabriku punakardiväe instruktori Johan-
nes Urbi juhtimisel.² Gagarevatelt väeosadelt
oli saadud müllaldaselt ulvastust, mille hulgas
ka kuulipõlvdujad ja miinipõlvdujad. „Galiina
Taataja” kaitse olvat peale lahiugut mõisast
saadud 48 noormat püü.³

Koguvenustele õpetati enne lahiugut rel-
vade kasutamist. Lahiugu ettevalmistamist ja
sõjalist õppuse läbiviimist juhtis Andrus Niin,
kes oli Maailmasõjast osa võtnud allüksusjuhina.

¹ Galiina Taataja nr. 1, 11. märtsil 1918.

² M. Tõizro, lk. 22.

³ Galiina Taataja nr. 1, 11. märtsil 1918.

Peda alistas J. Leeb, uhhel oli ka sajalisi kogumust. Politilise ulgitustööga kogumuste hulgas tege-
 usid peamiselt Velisruuni ja Guurui, mis olid
 NSDV(6) Partei Järva-Jaani organisatsiooni liikmed.¹
 Kogumuste arv on raske aruandluse teha. Ko-
 dalike ajalehtede ühe teate järel oli Ori-
 nasse koondunud 200 punakaartlast.²

28. märtsi hommikul paigutati valvepos-
 tid ümbruskonna teedele ja Järva-Jaani uisi-
 ku torni. Lahiugust saavõtta E. Marusi mä-
 lustuste järgi kutus J. Leeb kirikutorni valvi-
 postile niisama julgemaid, sest lahingu ajal
 oli võimatu tornist lahkuda. Kiriku torni
 sündusid valvete punakaartlastel Pranti,
 Helk ja Rossak.³

Enne ühepäeva tratas valvepost kiriku
 tornist, et Paide poolt läheneb Saksa väeüks-
 sus, mis kannas küündine Paide ümbruse
 talupoegi hobustega. Järva-Jaani alevikus liikus
 ka usti valvakaartlasi. Saksa väeüksus astis
 Järva-Jaani surumäe juurde ahelikusse, sest
alustas peletungi Orina mäisale. Punakaartlased

¹ H. Paigro, lk. 23.

² Tallinna Teataja nr. 1, 11. märtsil 1919.

³ E. Marusi, Orina lahing, Näitlev Gõna nr. 25, 1. III 1938.

võtsid praletungivad saaslased vastu kuulipilduja ja
 püssitulega Orina mõisa ümbruskonda ja viisid aas-
 dest. Saaslaste nõuduvad praletungivatud ümbrused
 ja nad tõmbusid tagasi järva-jaani alvisele.
 Punakaartlastel lahingu esimesel etapil kaotati
 ei olund, kuna saaslaste langus 6 ja haavata
 sai umbes 20.¹

Samal ajal alustasid aaslastest tulnud saas-
 lased ja vsti valgekaartlased praletungi Orina
 mõisale. Neil õnnestus vallutada mõisa küivati
 ja küüvi. Küüvis kaitsel olud punakaart-
 lased J. Uller, A. Pikkvõmm, Jüri Väli ja
 Karl Pälbo tapeti metsikult. Praletungijatel õn-
 nestus jätta valitseja majani ja mõisa par-
 gini, kuid löödi siis punakaartlaste mehe
 võitluse tõttu tagasi.

Kogu Orina mõisa ümbruskond oli saas-
 laste poolt juba okupatsioon. Saaslased hak-
 kasid organiseerima mõisale uut praletungi
 ja saatsid osa vägesid Paideme suurtüüpi too-
 ma. Supervast otsustasid punakaartlased mõisa
 maha jätta ja taganeda organiseeritud korras
 rindele, et ühineda noore Punaarmeelega. Osa pu-
 nakaartlaste taganemise kuni rindejooneni ja ühi-

¹6. Märtsi, Orina lahing, Võitlus Jõna nr. 25, 28. III 1958.

nes Punaaruga. Suurem osa ümberkaudsete mõisade loolisi linnid aga laiali. Ohtu ul tungisid mõisane saarlaste noor nisti valguskaartlastega, kodumata vastupaanu.

Nastupaanu jätkasid kiriku forais valvel olivad kolm punakaartlast. Isest päeval meelitasid valguskaartland, kes kiriku forais oligaid tundsid, need lubadustega korvust alla. Puna kaartland viidi kiriku mõisa õue ja noti me kutse. Mid lubati nia Paichesse, kuid kuseam mõisa kuivati juree nad tapeti. K. Pranti olivat mahalaskmise juree hüüdnud: „liide te, tiimukad, kute! Siile kasutakse selle ust näbte.“¹

Orime mõisa laugeisega oli laugeand väimane nõukoode väimane maats Järva maal. Järgnes arveteõisendus lahiugust osavõetutega.

õime lahiugust olid raugistatud Järva-Jaani pastor Rosenstein ja kaupmees Mühlbaum. Nange hoiti mõisa härrastemuga ühes toas ja uil oli võimalus nähe paljusid lahiugust osavõetvaid puna kaartlast. See võimaldas kohalikul pastoril ühe ande ja taimeetada saarlaste nähte lahiugust osavõetund kohaliku elanikse. Van-

¹õ. Maruni, Orime lahiug, Väitlus Gõne nr. 25, 28. III 1858.

gistafute ülevõtmakumist loimutati viiriku mõisas
 pastor Rosenstjini ja kariusu mõisa omaniku poja
 P. Ronni juuresolekul. Üheksa kohaliku mõisa-
 töölist ja talupoega olid pastor lasknud tap-
 pa oma talli taga.¹ Orina mõisa viier Meli-
 ssonki, Ambla punakaardi juht Rudzīt, Linn-
 kivi 15-aastane poeg ja mõned teised tapeti
 saaklaste poolt Tšabal.²

Haavatuna langenud saaklaste kätte Tallinna
 punakaardisalgga juht Johannes Ubb ja loodi
 nendele mõnede teiste vangistatud punakaart-
 lastega Paidisse.

3. märtsil 1918. a. saaklased laskid Paides
 Pika tänava lõpul asuva viinini juures ma-
 ha Järvamaa Tõrvälva Nõukogu esimehe ja
 Järvevõlge, sekretäri J. Raudupa, Orina lähingust
 osavõtja Johannes Ubbi ning teisi nõukogu de ka-
 tiniste, kokku 14 inimest. Nanglast mahalaska-
 morele viinisel väitused vangid mehiselt.

J. Järvevõlge olid hiiudunud „Elagu nõukogu-
 de valitsus!“ Mahalasteid ei lubatud algses
 matka, vaid neid hoiti mahalasamis kohal ko-
 halikele laenule hirmutusena.

¹ M. Tsingro, lk. 25.

² Tallinna Pealaga nr. 1, 11. märtsil 1918.

Gauslased vangistasid Paides järveamaa künnapo-
 liinud Eisbergi, Arisooi ja Jäätma, kes sa-
 deti Lantsamaale koonduslaagrisse. Nüst Jäät-
 ma suri koonduslaagris, kuna teised pääre-
 sid tagasi kodumaale alles peale okupantide
 väljajätmist Eestist.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Kokkuvõte.

Ajalooline periood veebruar 1917 - veebruar 1918 oli Järvamaal tiirakava võitluse periood võimude võimust bolševike partei juhtimisele. Kuna Järvamaal oli tööstus vähe arenenud ja puudusid suured tööstuskeskused, arenesid revolutsioonisündumused Järvamaal aeglasemalt kui mujal Eestis.

Peale Neebruari revolutsiooni pääses kohes alguses võimule kodanlus, mis allutas endale ka vändlemissi hiiga teeninud Paidi Tööliste, Goldalite ja Põlupoegade Gardiivide Nõukogu. Kuna võim oli täielikult kodanluse käes, ei avaldunud Järvamaal suurt mõju juulisündumused ja kassivõimude likvideerimine.

Bolševistlikud organisatsioonid tekkisid kõigepealt Järvamaa maataöliste hulgas, kuna Paides jätki luua NSDV(6) Partei organisatsioon.

alus 1917. a. sügisel ja Fvriil noguis 1918. a. jaanuaris.

Revolutsiooni käigus kasvas Järvamaa töötava rahva üharnitadus. 1917. a. suvel asusid Järvamaa mõisatöölised aktiivsele võitlusele oma majandusliku olukorra parandamiseks ust, organisuvides strukne paljudes Järvamaa mõisates. Oktobrirevolutsiooni ul oli Järvamaa töörahvas koondunud bolshevikite ümber.

Nõunogude võimur selitstamine toimus Järvamaal suhteliselt hilja. See on selitstatar kodanluse tugiva vastutöötamisega. Seljunnus ei kasutanud kodanlus otseult selvastatud vastupanu, vaid püüdis oma tegevust mesuuride, limes võimur enda mõis hõlmamiseks isegi sõjliche revolutsioonikomitee, millega püüti petta töötavat rahvast.

Maraouua Töörahuva Nõunogu suudeti Järvamaal organisuvide alus 1917. a. detsembris. Geline oluurd taustas nõunogude võimur organita loouist ka valdades ja nii suudeti oses valdades organisuvide töörahuva nõunogud alus 1918. a. jaanuaris,

kuur mõnes viisil valdas jüid töörahva
ühenoogu loomata.

Naabamata ühenogude võimurühi ajali-
susile suudeti olla rakendada lühema
Maadurust. Jüiti üle võtta maania jär-
vamaa mõisaid ja neis organiseerida edu-
kalt tööd. Töölisnõukogule suudeti allutada
tähtsamad järvamaa tööstusettevõtted ja
tehti ka inimised saunad kaubanduse
alustamiseks töötava rahva nõukogule.
Tööstusettevõtte nationaliseerimise järva-
maal sel perioodil veel ei jõutud.

Järvamaa töötav rahvas suutis luua na-
ema ulvastatud jüü püüandide näol, mis
andis tähtsava tõhusat abi mõisate ühe-
võimisel, ühivõtetud mõisate varanduse vaitsu-
misel ja kulakute poolt vilja varjamise ja
viljaga spekulatsioonide vastu võitlemisel.

Lühiajalise ühenogude ühiskustöö katues-
tas Saksa vägede osutung Eestisse. Kõhi tõstis
püad ka järvamaa kodanlus ja valgenäart,
kel länsi korda kukutada Páides ühenogude
võim juba enne Saksa okupatsioonivägede
jüudmist Páideme. Maakoona püüandurid ees

Kogu töörahvaga jätkus võitlust, avaldades ul-
 vastatud vastupanu valgekaartlastele ja Laasa
 imperialistlikele vägedele Amblas ja Orina mõi-
 sas.

Oktoobrirevolutsiooniga kättesaadatud nõuo-
 gude võrd ei jäänud suuord Eesti piirima,
 vaid usti kodanlusele õnnistus Lääne imperia-
 listlike suurriikide abiga kehtestada Eesti ko-
 danluse diktatuur. Eesti lootas rahvas Eesti-
 maas kommunistliku Partei juhtimisel jätkus
 võitlust nõukogude võrva ust ja saaru-
 tas 1940. aastal võidu - Eesti taaskatsta-
 ti nõukogude võim.

Kasvatatud kirjandus ja materjalid.

I Kirjandus.

- Levin, N. J., Piine ülevõttevõimeline Tööliste ja Solda-
tite Saadikute Nõukoguude kongress, Geo-
sed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 215-233.
- Levin, N. J., Nõuemea kodanikele, Geosed, 26. kd.,
Tallinn, 1954, lk. 208.
- Suurel Socialistliku Oktoobrirevolutsiooni uelga-
münnundaus aastapäevaks. N.S.K.P. Kesk-
komitee Propaganda- ja Agitatsiooni osa-
konna ning Marxismi- Leninismi Sus-
tituudi teesid, Tallinn, 1957.
- Eesti Põllumajandus. Statistiline aastaraamat I,
Tallinn, 1923 (= Eesti Põllumajandus I).
- Karuna, O., Eesti töölisklassi oluareast ja võit-
lustest Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistam-
ise ja läbiviimise ajajärgul, Eesti NSV
Teaduste Akademia Toimetised. Ühiskou-
nateaduste seria nr. 3-4, 1957, lk. 225-249,
[= O. Karuna].

- Kingissapp, N., Kellele isandus, kelle me, Tallinn, 1946.
- Kuusk, S. Revolutsiooniline võitlus Eesti (sept. 1917 -
vabr. 1918), Suur-Sotsialistliku Oktoobri-
revolutsiooni Eesti (artiklite kogumik),
Tallinn, 1957, lk. 164-194.
- Luuin, J., Eesti bolševike võitlus töölisklassi ja
tarkatalurahva liidu tegurde vastu
Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
ettevalmistusperioodil, Eesti NSV Riikliku
Akademia Teinud. Ühiskonna teadus-
te seria, nr. 3-4, 1957, lk. 253-274.
- Maruic, S., Orina lahing, Võitlus Saue nr. 25, 1. III 1958.
- Maasberg, H., Eesti kodanuse kontrevolutsioonilise
tegevusest ja töörahva võitlusest selle
vastu sotsialistliku revolutsiooni rahuli-
ku arengu perioodil, Suur-Sotsialist-
lik Oktoobrirevolutsiooni Eesti (artiklite
kogumik), Tallinn, 1957, lk. 7-36 (= H. Maasberg).
- Nõukogude võimude vastu. Nõukogude ja Oktoobri-re-
volutsioonist aktiivselt osavõtmise mäles-
tuste kogu, Tallinn, 1957.
- Paul, J., Punakaart võitluses nõukogude võimude
vastu Eesti (1917-1918), Suur-Sotsialistliku
Oktoobrirevolutsiooni Eesti (artiklite kogu-

- ...], Gallium, 1957, lk. 111-113 [= J. Paul].
- Reiman, N., Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimust 1917 - veebruar 1918, Gallium, 1957, [= N. Reiman].
- Saart, J., Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Gallium, 1956 [= J. Saart].
- Saart, J., Mälestusi oktoobripäevilt, Neljakümme aastat, Gallium, 1957, lk. 42-54.
- Suur Socialistliku Oktoobrirevolutsiooni Eesti. Dokumentide ja materjalide kogumik, Gallium, 1957 [= SSR Eesti].
- Taigro, M., Eesti töörahva võitlus nõukogude võimuga ja raha aast Kodusaia aastast, Tallinn, 1957 [= M. Taigro].

II Ajakirjandus.

Küür 1917.

Maalumus 1917-1918.

Tööline 1917-1918.

Gotsiaaldemokraat 1917.

Päevaleht 1917-1918.

Galliuma Teataja 1917-1918

Töö Lipp 1917.

III Arhiivmaterjalid.

Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Gotsialistliku

Ulkimittotöö Riialin Selmariiv (= ENSV ORKA):

Fond R-1230: Gustinar Töörakva ja Sõjaväelaste
Saaduste Nõukoogu Taitvkoomitee,
säilitusühikud 318 - 385.

Fond R-1330: Lelise valla Töörakva Nõukoogu
Taitvkoomitee, säilitusühik 1.

Fond R-1347: Gärevere valla Töörakva Nõukoogu
Taitvkoomitee, säilitusühik 1.

Fond R-1349: Oma valla Töörakva Nõukoogu
Taitvkoomitee, säilitusühik 1.

Fond R-1391; Järva Maakonna Lõunissar, säi-
litusühikud 8 ja 9.

Sisunord:

	lk.
Sissejihatatus	4
I Järvamaa töörahva võitlus Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise perioodil.	11
1. Nõukariinrevolutsioon ja usti kodanluse võimude ümberlõustamine Järvamaal.	11
2. VSDI(6) Partei organisatsioonide tegevus Järvamaal.	29
3. Järvamaa töörahva revolutsiooniline võitlus 1917. aasta kevadel ja suvel.	40
II Suur Sosjalistliku Oktoobrirevolutsioon ja näinogude võimude kehtestamine Järvamaal.	53
1. Näinogude võimude kehtestamine Paldis.	53
2. Näinogude võimude kehtestamine Järvamaa valdades.	69
3. Punakaardi loomine Järvamaal.	75
III Näinogude võimude majanduslik ühislootustöö Järvamaal.	81
1. Bolševistliku agraripoliitika rakendamise Järvamaal.	81

2. Tööliskontrolli mitistamine järva- maal.	96
<u>IV</u> Järvamaa töörahva ulvastatud näitle- usti nõudluse kontseptsioonid ja Lansa okupantide vastu.	102
Kokkuvõte.	112
Kamutatud kirjandus ja materjalid.	116